

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Valentina Ugarković

**ANALIZA PLANOVA I PROGRAMA SATA RAZREDNOG ODJELA
RAZREDNE I PREDMETNE NASTAVE**

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2019.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

**ANALIZA PLANOVA I PROGRAMA SATA RAZREDNOG ODJELA
RAZREDNE I PREDMETNE NASTAVE**

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Upravljanje razredom

Menorica: Maja Brust Nemet

Studentica: Valentina Ugarković

Matični broj: 2861

Modul: A – razvojni

Osijek, 2019.

SAŽETAK

Uloga škole je odgoj i obrazovanje učenika. Dok učitelji u razrednoj nastavi svakodnevno provode vrijeme sa svojim učenicima i mogu u velikoj mjeri utjecati na njihov odgoj, učitelji u predmetnoj nastavi za taj su dio često zakinuti budući da provode manje sati tjedno sa svojim učenicima. I jednima i drugima kao obvezan dio njihova posla određuje se sat koji ima posebnu odgojnu ulogu, a to je sat razrednog odjela ili sat razrednika. On je planom i programom određen jednim satom tjedno neposrednog rada učitelja s učenicima.

Cilj ovoga istraživanja bio je analizom 20 prikupljenih planova i programa sata razrednog odjela istražiti i utvrditi koji se sadržaji planiraju u razrednoj i predmetnoj nastavi, planira li se suradnja sa stručnim suradnicima te planiraju li se na satu razrednika neki od oblika integriranog poučavanja kao što je projekt, korelacija ili tematsko poučavanje. Provedenim intervjuom s 15 učenika cilj je bio dobiti uvid u realizirane sate razrednih odjela, kao i ispitati zadovoljstvo učenika provedenim satovima razrednih odjela. Rezultati istraživanja pokazuju da je u 20 planova i programa ukupno planirana 231 različita tema te da razrednici najviše planiraju teme kojima se obilježavaju važni dani, a najmanje teme iz kategorije učiti kako učiti. Stručni suradnici koji se najviše spominju su knjižničari (9 puta) te liječnici (8 puta), a provedenim intervjuom s učenicima utvrdilo se da su na njihovim satima razrednika pedagozi najčešći suradnici koji provode različite radionice na satu. Utvrdilo se da učitelji za sate razrednika planiraju i tematsko poučavanje, a najveći broj planova i programa odnosi se na projekt, no od 14 planova i programa, samo u dva se projekt pojavljuje u više od jednoga sata. Intervjuom se utvrdilo da učenici ne sudjeluju pri odabiru tema, a 7 od 15 učenika odgovorilo je da sat razrednika mijenjaju s drugim predmetima.

Ključne riječi: sat razrednika, plan i program, sadržaj sata razrednika, stručni suradnici, integrirano poučavanje

SUMMARY

The role of schools is upbringing and education. While teachers in elementary school spend every day with their students affecting their upbringing, subject teaching teachers spend considerably less time per week with their students. As a compulsory part of their job, there is a subject with a special upbringing role which is called a class meeting or a homeroom class. It is defined by the teaching plan and program as one hour a week of immediate work between a teacher and his/hers students.

The goal of this research was to analyze 20 plans and programs of homeroom classes and determine which contents are planned to be implemented in the grade school, are teachers willing to cooperate with professional associates and if teachers are planning some sorts of integrated teaching, projects, correlation or thematic teaching. The goal of the conducted interview with 15 students was to gain an insight into the realized homeroom classes, as well as to examine the satisfaction of students attending them.

The research results have shown that, in 20 plans and programs, 231 different topics were planned. Most of them were about important days of the year. However, least of them were devoted to learning how to learn. The most frequently mentioned professional associates in plans and programs are librarians (9 times) and doctors of school medicine (8 times), while interviews with students showed that pedagogues are the most common associates doing different workshops. It was determined that teachers are planning integrated teaching on homeroom classes and that most of them are referred to projects, but only 2 out of 14 plans and programs have dedicated more than one hour to its implementation. The interview showed that students do not participate in the topic selection. Moreover, 7 out of 15 students answered that sometimes homeroom class is replaced with another subject.

Key words: homeroom class, class meetings, plan and program, content of homeroom class, professional associates, integrated teaching

Sadržaj

1. UVOD	7
2. PREGLED RELEVANTNE LITERATURE	8
2.1. Sat razrednog odjela	8
2.1.1. Teme sata razrednog odjela	10
2.1.1.1. Osobni razvoj.....	12
2.1.1.2. Građanski odgoj.....	12
2.1.1.3. Zdravstveni odgoj.....	13
2.1.1.4. Poticanje poželjnog ponašanja.....	14
2.1.1.5. Učiti kako učiti	15
2.1.1.6. Obilježavanje važnih dana.....	16
2.1.2. Metode rada na satu razrednog odjela	17
2.1.2.1. Tradicionalna nastava	19
2.1.2.2. Suvremena nastava	19
2.1.2.2.1. Korelacija	20
2.1.2.2.2. Tematsko poučavanje.....	20
2.1.2.2.3. Projekt	21
2.1.3. Suradnja sa stručnim suradnicima škole na satu razrednog odjela.....	22
2.1.3.1. Stručni suradnik pedagog	23
2.1.3.2. Stručni suradnik psiholog.....	24
2.1.3.3. Stručni suradnik knjižničar.....	24
2.1.3.4. Suradnja s roditeljima na satu razrednog odjela.....	25
3. METODOLOGIJA.....	26
3.1. Cilj i zadaci istraživanja	26
3.2. Istraživačka pitanja.....	26
3.3. Uzorak istraživanja.....	26
3.4. Instrument i postupak istraživanja.....	27
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I INTERPRETACIJA.....	29
4.1. Teme.....	29
4.2. Metode rada.....	31
4.3. Suradnici.....	33
4.4. Analiza intervjua	34
5. RASPRAVA.....	40
6. ZAKLJUČAK	51
7. LITERATURA.....	52
8. Prilozi	55

1. UVOD

Sat razrednog odjela ili sat razrednika jedan je od najvažnijih oblika suradnje i rada učitelja s učenicima. Ima važnu odgojnu i obrazovnu ulogu u životu učenika. Određen je nastavnim planom od 35 sati godišnje, odnosno jedanput tjedno, no teme koje učitelj provodi nisu određene. Učitelj u razrednoj nastavi te razrednik u predmetnoj ima potpunu slobodu pri planiranju tema te je upravo takva sloboda s jedne strane velika prednost jer učitelj teme može prilagoditi potrebama i interesima svojih učenika, no isto tako ona može biti i nedostatak zbog onih za rad manje motiviranih učitelja koji sat razrednika često mijenjaju nekim drugim satom ili ga čak ni ne održavaju. Učitelji bi za sat razrednika trebali pisati godišnji plan i program te bi u njihov sadržaj prema planu i programu za provedbu zdravstvenog i građanskog odgoja, trebali uvrstiti određen broj sati iz tih područja, dok bi ostali sadržaji trebali biti planirani prema slobodnom izboru učitelja.

Što se i kako planira i programira za sat razrednog odjela nije istraženo te je svrha ovoga diplomskoga rada bila istražiti što to učitelji (razrednici) planiraju ostvariti sa svojim razredom budući da im je dana sloboda kreirati sat razrednog odjela po svojoj mjeri i po mjeri svojih učenika. Isto tako, svrha je na temelju provedene analize planova i programa sata razrednog odjela, uvidjeti planiraju li učitelji suradnju sa stručnim suradnicima škole ili zajednice te planiraju li na sat razrednika uvesti neke od oblika integriranog poučavanja ili nekih drugih oblika i metoda rada. Nadalje, proveden je i intervju s učenicima u vezi sa satom razrednika te je njegova svrha bila uvidjeti kako se sat razrednika u stvarnosti i provodi te učiteljima dati povratnu informaciju o tome kakvi su učenički stavovi i zadovoljstvo satom razrednog odjela.

Literatura koja se odnosi na planiranje i programiranje sata razrednog odjela nije toliko zastupljena, dok s druge strane postoji brojna literatura sa strategijama, radionicama, aktivnostima za vođenje razreda i za satove razrednih odjela koji učiteljima mogu pružiti veliku pomoć.

Kvalitetnom satu razrednog odjela prethodi kvalitetno razrađen godišnji plan i program te ovaj diplomski rad daje uvid u planirane teme, suradnike te metode koje je moguće uklopiti u sat razrednog odjela, a koje proizlaze iz analiziranih planova i programa.

2. PREGLED RELEVANTNE LITERATURE

2.1. Sat razrednog odjela

Rađenović i Smiljanić (2007) sat razrednog odjela navode kao osnovni, neposredni oblik rada razrednika s razrednim odjelom. Smatraju da je sat razrednog odjela prikladniji naziv od sata razrednika jer uključuje odjel, odnosno učenike kao središte odgojnoga djelovanja. Prema Nastavnom planu i programu za osnovnu školu (2006) taj sat nosi naziv sat razrednika te je određen jednim satom tjedno u svim razredima osnovne škole, odnosno 35 sati godišnje, a izvodi ga učitelj u razrednoj nastavi te razrednik u predmetnoj nastavi. U ovom diplomskom radu nazivi sat razrednika, sat razrednog odjela, učitelj i razrednik koristit će se podjednako.

Sat razrednog odjela propisan je nastavnim planom i programom kao oblik neposrednog odgojno-obrazovnog rada s učenicima te je obavezan za svakoga razrednika. Razrednik je, kako kaže Mijatović (2000), stručna osoba kojoj je povjereno da pedagoški vodi, obavlja važne administrativne poslove i odgovara za pozitivno socijalno i odgojno usmjeravanje razreda. Rađenović i Smiljanić (2007) ističu kako bi veći dio vremena sata razrednog odjela trebao biti usmjeren na odgojne sadržaje rada koji moraju zauzeti glavni dio sata. Razrednik bi na administrativne, organizacijske, suradničke i druge poslove trebao utrošiti manji dio vremena sata razrednika. Sat razrednika otvara mogućnost za osmišljeniji i organiziraniji rad u pogledu odgoja učenika jer je u toj ulozi razrednik osoba koja ih razumije, hrabri i usmjerava. „Funkcija razrednika nije samo formalna i administrativna. Razrednik nije samo taj koji upisuje, daje podatke, opravdava i eventualno brani svoj razred. On ima i administrativnih dužnosti, ali njegov je najvažniji zadatak da bude aktivni pedagoški radnik, koji čvrstom rukom vodi svoj razred u pravcu odgojnih ciljeva škole“ (Škalko, 1949:6).

„Ne postoji konceptualiziran program odgojno-socijalizirajućih sadržaja, već je ostavljeno svakom razredniku, učitelju, da bira teme u skladu s uzrastom učenika i konkretnom pedagoškom situacijom“ (Radovanović, 2008:425,431). Učenicovi interesi trebali bi biti na prvom mjestu sata razrednog odjela. Isto tako razredna situacija ili problem može uvelike odrediti sadržaj sata razrednog odjela. Bez obzira na sadržaje koji bi se realizirali na satu razrednika, za njega se treba dobro pripremiti te ga dobro isplanirati. Kendelić (1994) naglašava da bi se plan za izvođenje sata razrednika trebao razlikovati od nastavnih planova za pojedine predmete jer se po tom planu neće „predavati“, već će služiti razredniku kao okvir u kojem će ostvarivati odgojne zadaće. „Tijekom 19. stoljeća i prve polovine 20. stoljeća odgojni problemi razrednog odjela rješavani su isključivo na satu vjeronauka ili u sklopu

ostalnih nastavnih aktivnosti“ (Radovanović, 2008: 425). U današnje vrijeme takvi problemi trebali bi se rješavati na satu razrednog odjela te bi on trebao biti sat na kojemu je razrednik uvijek tu za svoga učenika, sat na kojemu razrednik oblikuje razredni kolektiv te stvara razred koji je za svakoga pojedinog učenika ugodno mjesto i koji čini da se svaki učenik osjeća bitnim, a učenik na njemu ima pravo izraziti svoje ideje ili mišljenje vezane uz njegov život ili školu. Muhvić (1972) kao cilj sata razredne zajednice, odnosno odjela, izdvaja razvijanje i upoznavanje međuljudskih odnosa u učeničkim kolektivima i široj društvenoj zajednici kao i formiranje moralnih stavova i uvjerenja učenika. „Sat razrednika trebao bi pomoći djeci da odrastu u ljude koji neće primjenjivati silu nad sobom i drugim ljudima te bi ih trebao poticati na suradnju, razumijevanje, toleranciju i nenasilnu komunikaciju u svakodnevnom životu“ (Puh, 2010: 12).

Sat razrednog odjela održava se i u drugim državama, na različiti način, no s istim ciljem. Glasser (1969) je predložio provođenje razrednih sastanaka (*class meetings*) u tri različite vrste. Na jednom bi učenici razgovarali o različitim temama, na drugom bi učitelj procjenjivao stečeno znanje učenika, dok bi se na trećem učenici učili rješavati individualne probleme ili probleme u razredu te nositi se s emocijama, ponašanjima ili zabrinjavajućim situacijama. Mnogi učitelji slijedili su njegovu praksu. Styles (2001) je došla na ideju održavanja razrednih sastanaka u svom razredu. Smatrala je da u nekim razredima oni služe kao vrijeme u kojemu učenici govore o tome što se događalo u razredu ili u školi taj tjedan, u nekim razredima služi za dogovor s učenicima o određenim planovima, dok neki učitelji razredne sastanke upotrebljavaju za rješavanje problema nastalih u razredu. Naposljetku je autorica zaključila da su učenici nakon razrednih sastanaka suradljiviji, bolje se ponašaju, pokazuju više odgovornosti za učenje, osjećaju se uvažanima te su sretni kad dolaze u školu. Nelsen (2001) smatra da djeca prije akademskih vještina trebaju naučiti društvene i životne vještine, a upravo se one uče na razrednim sastancima. Razredne sastanke smatra načinom rješavanja discipline, no ona naglašava pozitivnu disciplinu koja se razlikuje od strogosti ili popustljivosti te koja je usmjerena na razvijanje dugotrajne suradnje i odgovornosti. U američkim školama razrednik u predmetnoj nastavi svako jutro provodi u učionici, koja je za njegov razred soba, te ondje rješava probleme i pruža pomoć učenicima i odatle dolazi naziv *homeroom class*. Prema Draayer (1961) *homeroom class* isto tako mora biti vrlo dobro isplaniran, iako neki učitelji smatraju da im to znači još dodatnih dužnosti, no naglašava da je to jednostavno nešto što bi dobar učitelj svejedno napravio. Nelsen, Lott i Glenn (2000) naglašavaju da u procesu razrednih sastanaka učenici uče slušati druge, čekati na red, biti

odgovorni za svoje postupke, biti tolerantni, uče surađivati te biti samopouzđani. Matijević i Radovanović (2011) navode da finski model školstva ima predmet pod nazivom *Razvijanje nazora o životu i svijetu*, dok u Švicarskoj sat razrednika kao takav nije obvezatan, no učitelji su odlučili održavati ga jer pomaže raznim vještinama komuniciranja, rješavanja sukoba itd. U Sloveniji se sat razrednika održava pod nazivom *Oddelčna ura* i održava se 30 minuta tjedno, a u Srbiji je pod nazivom *Čas odeljenskog starešine*. U Irskoj se mogu pronaći predmeti koji u njihovom kurikulumu obrađuju ono što se u Hrvatskoj obrađuje na satu razrednika, a to su SPHE (*Social, Personal and Health education*) i CSPE (*Civic Social and Political Education*).

2.1.1. Teme sata razrednog odjela

Sat razrednog odjela učiteljima daje mogućnost rada s učenicima u smjeru odgoja jer je u većini ostalih predmeta usmjerenost više na obrazovanje i prema tome razrednik je jedan od važnijih osoba u životu učenika koji može utjecati na njegov odgoj. Bilić i suradnici (2005) ističu razredništvo kao vrlo važan posao, posebno u današnjem vremenu kada roditelji zbog opterećenosti, prezauzetosti i nedovoljne educiranosti od škole očekuju pomoć i u odgoju svoje djece. Sat razrednika razredniku omogućuje slobodu pri odabiru tema. On nije ograničen nikakvim planom i programom. Naglašavaju da je to vrijeme kada razrednik sa svojim razrednim odjelom može obraditi teme koje zanimaju učenike, dotaknuti probleme o kojima ne mogu razgovarati ni sa svojim roditeljima niti s drugim nastavnicima, nedostatne su informacije koje imaju njihovi vršnjaci, a tiču se znanja koja su bitna priprema za život, a ne samo za školski uspjeh. Rađenović i Smiljanić (2007) tvrde da su potrebe i želje učenika te razrednikova procjena odgojne situacije osnovno polazište u odabiru sadržaja. Nije važnije odraditi temu Valentinovo od neke teme koja bi učeniku u tome trenutku više značila zbog neke novonastale situacije u kojoj se učenik našao te kojoj se nije prilagodio. Danas postoje brojni priručnici koji sat razrednika mogu unaprijediti, pomoći učiteljima kvalitetnije pripremiti sat te odabrati teme koje bi učenicima bile zanimljive jer činjenica je da učitelji tijekom svog fakultetskog obrazovanja nisu dovoljno pripremljeni za izvođenje tog dijela sata, kao što su za metodiku ostalih predmeta budući da sat razrednika ne nalazimo kao poseban kolegij na fakultetima.

Muhvić (1972) spominje prvi sustavno razrađen prijedlog programskih sadržaja sata razrednog odjela koji je objavio Zavod za unaprjeđivanje školstva 1972. godine te se ondje

nalaze sadržaji razrađeni u nekoliko cjelina: put do samoupravljanja; osnovne higijenske navike i urednost; obitelj, škola, društvo; ovladavanje samim sobom, osnovne radne navike i odgoj ličnosti. Neke od tema koje se ondje pojavljuju su: put do zrelosti, čovjek i rad, dječaci i djevojčice, domovina, preko zapreka do društvenih ciljeva, ateisti i vjernici u našem društvu, rađanje ljubavi, sloboda, prava i dužnosti čovjeka i građanina, čovjek kao sudionik u prometu, međunarodna suradnja i razumijevanje, zrelost, odraslost, punoljetnost, ljubav i brak i druge.

Nadalje, Kendelić (1994) sadržaje koji bi se mogli ugraditi u plan i program sata razrednika dijeli u nekoliko skupina: zdravlje i higijena, kultura, domovinski odgoj, odgoj za samoobrazovanje, profesionalna orijentacija, igra i razbibriga.

Glasnik Ministarstva prosvjete i športa (1995) objavio je okvirni program rada razrednika u osnovnoj školi u kojemu se nalazi 40 predloženih tema prilagođenih svakom razredu osnovne škole. Novije izdanje nije objavljeno, ali neke od tema koje predlaže okvirni program su: život i rad u obitelji i školi, učenje i vladanje, zdravstveni odgoj i socijalna skrb, pravila lijepog ponašanja, solidarnost, prijateljstvo, snošljivost te druge. Navedeno je da teme i naslovi nisu obavezni, no da je u provođenju sadržaja nužno poštovati načela korelacije, prigodnosti i aktualnosti. Neke od navedenih skupina tema u novijoj literaturi nalaze se pod drugim imenom pa je tako odgoj za samoobrazovanje danas nazvan učiti kako učiti.

Osim brojnih priručnika, u Nacionalnom okvirnom kurikulumu (2010) navedene su te opisane međupredmetne teme koje se mogu uvesti u sve predmete pa tako i u sat razrednog odjela, a to su: Osobni i socijalni razvoj, Zdravlje, sigurnost i zaštita okoliša, Učiti kako učiti, Poduzetništvo, Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije, Građanski odgoj i obrazovanje.

Bilić i suradnici (2005) kao teme koje se mogu izvoditi na satu razrednika, pogotovo u višim razredima osnovne škole, predlažu: Osobni razvoj, Učiti i biti sretan, Drugi i ja, Odnos prema fenomenima našeg doba (Internet, nasilje, mobitel, škola...), Ljudska prava i dužnosti, Odnos čovjeka i prirode te Tolerancija.

National Core Curriculum for Basic Education (2004) finski je kurikulum u kojemu su neke od navedenih tema: samopouzdanje, osnove zajedništva, emotivnost, ljudska prava, praznični kalendar itd. Kroz svu navedenu dokumentaciju teme se isprepliću, a zadatak učitelja je odabrati one najprikladnije teme te sat razrednika usmjeriti na potrebe učenika, ali i na ono što učitelj smatra važnim za njega. Pri odabiru tema trebao bi sudjelovati i učenik jer je prirodno da on zna što je njemu zanimljivo te bi mu upravo to moglo služiti kao dodatna motivacija.

2.1.1.1. Osobni razvoj

Osobni razvoj tema je koja je navedena u Nacionalnom okvirnom kurikulumu kao međupredmetna tema koja potiče cjelovit razvoj djece i mladih osoba s ciljem izgradnje zdrave, samopouzdane, kreativne, produktivne, zadovoljne i odgovorne osobe sposobne za suradnju i doprinos zajednici. Isto tako nalazi se i u prijedlogu tema koje su Bilić i suradnici (2005) naveli kao temu od koje bi krenuli. Navode da su temeljna znanja koja učenici moraju osvijestiti voditi računa o svojem zdravlju i prihvatiti sebe. Ističu da je upoznavanje svojih osobina, nepoželjnih ponašanja i načina reagiranja te jačanje poželjnih osobina temelj za gradnju odnosa s drugima. Osobni razvoj spominje i Muhvić (1972) pod nazivom odgoj ličnosti, dok Bognar (2001) navodi humanistički odgoj koji ima za cilj postizanje procesa samoaktualizacije pojedinca, razvoj osjećaja vlastite vrijednosti i pozitivne slike o sebi. Glavne vještine koje učenik treba usvojiti i koje su navedene su strpljivost i vladanje sobom u različitim školskim i životnim situacijama te razvijanje samodiscipline i discipline. Takve vještine treba naglašavati i proširivati iz godine u godinu jer učenikov osobni razvoj traje cijeli život. Što više učitelj pridonese tome da učenik izgradi svoju pozitivnu ličnost, to će učenik kasnije lakše izgraditi odnos i s drugima te biti zadovoljniji sobom. „Zbog snažnog odgojnog utjecaja na učenike u procesu odrastanja učitelju pripada velik dio odgovornosti, ali i zasluga za duševno zdravlje djece (ne umanjujući pritom roditeljsku obvezu niti odgovornost). Ni jedan zadatak nije tako značajan kao pomoći učenicima da razviju vještine kojima će se štititi od opasnosti, prepoznati što im je prihvatljivo, ojačati pri susretu s teškoćama, voditi zdrav i zadovoljan život te postati osobe kakve žele biti“ (Bićanić, 2009:9). Cipek (2005) navodi teme koje se bave upoznavanjem sebe i oblikovanjem identiteta: Tko sam ja, Što želim i što trebam, Moje osobine, Koliko poznajem sebe i druge, Kada sam zadovoljan sobom... Na satu razrednika učitelj treba pomoći učeniku razviti osobne i socijalne kompetencije kako bi učenik izgradio samopouzdanje i osjećaj vlastite vrijednosti.

2.1.1.2. Građanski odgoj

Građanski odgoj pojavljuje se u Nacionalnom okvirnom kurikulumu (NOK) kao međupredmetna tema. Prema NOK-u (2012) svrha poučavanja građanskoga odgoja je pridonijeti osposobljenosti učenika za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge. Razrednik ima mogućnost na svom satu razrednog odjela provoditi teme koje bi poticale učenikovo aktivno sudjelovanje u životu škole i lokalne zajednice. „Boljim upoznavanjem

sebe i svoje uloge u razvoju društva te prihvaćanjem različitosti drugih, učenici razvijaju samostalnost, osobni integritet te pozitivan odnos s drugim učenicima i okolinom” (NOK, 2012:27). Sablić (2014) smatra da su se građanski odgoj i obrazovanje oduvijek smatrali procesom učenja koji traje cijeli život i odvija se u svim područjima života. To se ne uči samo u školi nego i u obitelji, okolini i preko medija. U Kurikulumu za međupredmetnu temu građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole (2019) navedene su tri domene čijim se ispreplitanjem sadržaja mogu ostvariti ciljevi građanskoga odgoja: domena ljudska prava, domena demokracija i domena društvena zajednica. Kao neki od obveznih sadržaja navedeni su: Prava i odgovornosti učenika u razredu i školi, Povezivanje pravila s pravima i odgovornostima, Prihvatljiva i neprihvatljiva ponašanja, Solidarnost, Domoljublje, Uloga medija u informiranju, Dokumenti kojima se uređuje rad škole, Suradnja i timski rad te brojni drugi sadržaji. Građanski odgoj i obrazovanje te pojmovi koji su s njim povezani mogu se provoditi u sklopu svih predmeta, a pogotovo bi se trebali provoditi kroz sat razrednika. Prema Programu međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole povezanost građanskog odgoja i obrazovanja sa satovima razrednika moguća je uz sadržaje i aktivnosti kao što su: demokratsko donošenje razrednih pravila i njihovo pridržavanje; izbor predsjednika/ce razreda i izbor predstavnika/ce za Vijeće učenika; informiranje svih učenika u razredu o radu Vijeća učenika; razvoj komunikacijskih vještina učenika, upravljanje emocijama (prepoznavanje i primjereno iskazivanje) i upravljanja sukobom (nenasilno rješavanje sukoba); upoznavanje učenika s propisima kojima se uređuju odnosi i obveze u školi (npr. Pravilnik o ocjenjivanju); obilježavanje posebnih dana u školi ili lokalnoj zajednici; provedba istraživačkih projekata učenika i volontiranje u lokalnoj zajednici. Diković (2012) navodi da se građanski odgoj provodi i u drugim državama kao izborni ili obvezatan predmet ili su njegovi sadržaji uključeni kao integrirana tema. U Engleskoj se provodi pod nazivom *Citizenship*, u Irskoj pod nazivom *Civic, social and political education*, u Njemačkoj se uči *Civics education* itd. U finskom kurikulumu nalazi se pod nazivom *social studies*. Važno je da učenik kroz sadržaje građanskoga odgoja od najranije dobi postane odgovoran član zajednice i da svojim stavom i djelima pridonosi boljim međuljudskim odnosima.

2.1.1.3. Zdravstveni odgoj

Kao jedna od važnijih tema koje se na satovima razrednih odjela moraju planirati su one vezane uz zdravstveni odgoj. Prema Herceg (1987) Zdravstveni odgoj u nastavnom planu i

programu uveden je u sadržaje nekih predmeta čak od 1951. godine, najčešće u prirodu i društvo te tjelesnu i zdravstvenu kulturu. Težište je i tada bilo na higijenskim navikama. „Zdravstveni odgoj u školama temelj je prevencije, unapređenja zdravlja, sprečavanja bolesti i osiguravanja kvalitete života“ (Mićanović, 2013:7). Prema Nastavnom planu i programu zdravstvenog odgoja za osnovnu i srednju školu postoje 4 modula zdravstvenoga odgoja: Živjeti zdravo, Prevencija nasilničkog ponašanja, Prevencija ovisnosti te Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje. U 1. i 2. razredu izostavljen je modul Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje. Pod modulom Živjeti zdravo navode se sadržaji usmjereni na pravilnu prehranu, osobnu higijenu, tjelesnu aktivnost te mentalno zdravlje. Razrednik pri tome ima zadatak potaknuti učenike na brigu o vlastitom zdravlju, higijeni te ih potaknuti na odmicanje od navika koje narušavaju zdravlje budući da je jedna od važnih zadaća razrednika i skrb o učeniku. Bognar (2001) naglašava da je važno da se u školama, u obiteljima, među odraslima i među djecom širi shvaćanje da sami donosimo odluke o svom životu i da možemo odabrati orijentaciju na zdravlje ili orijentaciju na bolest. Neke su od predloženih tema zdravstvenog odgoja od razredne do predmetne nastave za sat razrednika: pravilna prehrana, redovita tjelesna aktivnost, uporaba sanitarnog čvora, krvarenje iz nosa, važnost prvog jutarnjeg obroka i međuobroka, kako sačuvati zdravlje i mnoge druge. Prevencija nasilničkog ponašanja uključuje teme kao što su nenasilno rješavanje sukoba, samokontrola, odgovorno ponašanje, razvijanje osjećaja povezanosti i međusobnog poštovanja, dok je prevencija ovisnosti povezana s temama koje pridonose usvajanju poželjnih ponašanja u odnosu na oblike rizičnih ponašanja. Posljednji modul odnosi se na prevenciju rizika zaraze HIV-om i drugim spolno prenosivim bolestima. Prema Nastavnom planu za provedbu zdravstvenog odgoja u okviru sata razrednika dio predviđenih tema ostvarit će razrednici, a u njihovoj pripremi planirano je da im pomognu stručni suradnici, pedagozi, psiholozi, stručnjaci edukacijsko-rehabilitacijskog profila i socijalni pedagozi kroz navedeni broj sati rada razrednika u kojima će se ostvariti dodatne teme zdravstvenog odgoja. Tako je u 1. razredu osnovne škole planirano 10 sati, u 2. i 3. razredu 11 sati te je u svim ostalim razredima planirano 12 sati. U nacionalnom finskom kurikulumu (2004) zdravstveni odgoj pronalazi se pod nazivom *health education* kao međupredmetna tema.

2.1.1.4. Poticanje poželjnog ponašanja

Poticanje poželjnog ponašanja modul je koji pripada Zdravstvenom odgoju pod nazivom Prevencija nasilničkog ponašanja, no u ovom diplomskom radu usmjerenost je bila više na

uvid u teme koje su usmjerene na poticanje poželjnog ponašanja jer ono ujedno uključuje i prevenciju nasilja te je stoga posebno kategorizirana tema. Odnosi se na poticanje poželjnog, humanog ili odgovornog ponašanja prema ljudima oko sebe i temelj je za normalne odnose među ljudima. Uz poticanje poželjnog ponašanja, dolazi i prevencija nepoželjnog. Prevencija nasilničkog ponašanja tema je koja se provodi već od 1. razreda osnovne škole počevši od tema koje se odnose na uljudna ponašanja prema djeci, odraslima i životinjama te općenito na ponašanje u školi. Isto tako teme kao što su: Humano ponašanje, Emocionalnost, Nenasilno ponašanje, Mirno rješavanje sukoba pripadaju modulu prevencije nasilja. U današnje vrijeme škola nije ugodno mjesto za svakoga učenika zbog toga što se brojni učenici suočavaju s ponašanjima pojedinaca koja nastoje uvrijediti, ozlijediti ili jednostavno ismijati učenika. Od početka školovanja učitelj bi trebao postavljati pravila o dozvoljenom ponašanju te o posljedicama za njihovo kršenje. To se odnosi na sve nasilničke i neprihvatljive oblike ponašanja. Bognar (2001) navodi da je škola ključan činitelj odgoja koja kroz ličnost odgajatelja (učitelja, nastavnika, profesora) obogaćuje i potpomaže obiteljski odgoj. Bilo kakvu vrstu nepoželjnog ponašanja važno je suzbiti u korijenu počevši provođenjem sadržaja koji potiču poželjno ponašanje već od 1. razreda osnovne škole te pokazujući to na vlastitom primjeru.

UNICEF je iz toga razloga donio priručnik za učitelje s programom prevencije vršnjačkog nasilja koji se u školama počeo provoditi 2003. godine. Program započinje uključivanjem uprave škole, vijeća, učitelja, svih zaposlenika, djece i roditelja, a zatim i predstavljanjem programa svim školama. Među brojnim aktivnostima koje Program provodi spominju se i uspostava pravila, vrijednosti i posljedica te obrada tema na satu razrednog odjela UNICEF-ovim radionicama. Prilozi priručnika sadrže CD na kojem su sve radionice programa i svi radni listovi korišteni u njima. Na taj način učiteljima je olakšana obrada tema koje su povezane s poticanjem poželjnog ponašanja.

2.1.1.5. Učiti kako učiti

Od 1. razreda osnovne škole učenici se susreću s predmetima i zadacima koji su pred njih stavljeni. U tom razdoblju kada djeca s bezbrižne igre prelaze u školske klupe, vrlo im je teško biti motiviran i uspješan, a pogotovo ako ne znaju odakle učiti i kako učiti. Matijević i Radovanović (2011) smatraju da je prije pedeset ili stotinu godina *učiti kako učiti* podrazumijevalo naučiti samostalno učiti iz knjiga, dok je početkom dvadeset i prvoga stoljeća to značilo naučiti učiti uz pomoć raznih medija. To je osim traženja informacija,

učenja iz knjiga te slušanja nastavnikovih predavanja značilo i naučiti tražiti, selekcionirati i koristiti se informacijama za rješavanje svakodnevnih problema. Bilić i suradnici (2005) ističu da je naučiti djecu kako učiti vrlo važan posao učitelja uz to što poučavaju konkretne sadržaje. Znanja i vještine o tome kako djelotvorno učiti valja steći što ranije. Navode da strategije i vještine učenja treba uvježbavati u okviru pojedinog nastavnog predmeta, ali da je moguće o tome poučavati učenike i na satovima razrednih odjela. Upravo zato sat razrednika važan je kako bi razrednik učenicima ukazao na to kako naučeno mogu upotrijebiti i poboljšati svoje vještine učenja. Učiti kako učiti jedna je od 8 ključnih kompetencija koja se nalazi u Preporuci o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje koju je usvojilo Vijeće Europske unije i Europski parlament 2006. godine. Prema Preporuci pod ovom kompetencijom podrazumijeva se svijest o vlastitom procesu učenja, odgovarajuća motivacija, poznavanje različitih strategija učenja, organiziranje vlastitoga učenja te informacijsko-komunikacijske vještine. Učiti kako učiti nalazi se i u Okvirnom finskom kurikulumu (2014) kao jedna od osnovnih kompetencija pod nazivom *Thinking and learning to learn*. „Znati učiti znači i imati razvijenu odgovarajuću kritičnost i sposobnost samoevaluacije rezultata toga (cjeloživotnog) procesa“ (Matijević, Radovanović, 2011:58). Stoga razrednici trebaju biti svjesni da se vještina učenja uči cijeli život te da nije dovoljno ukazivati na to samo u prva dva razreda osnovne škole, već kroz cijeli obrazovni proces, kroz sve predmete, a najlakši je način za to posvetiti tome i sat razrednog odjela.

2.1.1.6. Obilježavanje važnih dana

Kroz godinu označeni su brojni datumi kojima se obilježavaju razni blagdani ili praznici te je skoro svaki dan u školskom kalendaru označen kao svjetski ili međunarodni dan nečega. Na Portalu za škole nalazi se popis važnih dana kroz cijelu godinu. Brojni su datumi koji se odnose na ekološke teme (Dan planeta zemlje, Svjetski dan voda, Svjetski dan zaštite šuma...), zatim teme povezane s osobama ili događajima (Dan sjećanja na Vukovar, Dan žena, Svjetski dan vatrogasaca...), osim toga postoje i teme koje služe posveti određenoj skupini ljudi koja ima neku jedinstvenu karakteristiku, (npr Dan osoba s Down sindromom, Svjetski dan učitelja...), zatim postoje teme kojima se obilježava dan kojim se želi osvijestiti postojanje određenog društvenog problema, bolesti i slične (Međunarodni dan nenasilja, Svjetski dan borbe protiv ovisnosti...). Osim takvih tema, postoje i one koje su osmišljene kako bi se obilježilo nešto pozitivno (Međunarodni dan smijeha, Valentinovo, Svjetski dan kretanja...). Sve te brojne teme učiteljima omogućavaju lakši izbor onih koje oni mogu

uvrstiti u svoj plan i program. Vjerojatno je jedan od najlakših načina obraditi sat razrednika na način da se on posveti obilježavanju nekoga dana u godini. Prednost je sata razrednika u odnosu na ostale predmete taj što se na satu razrednika neka tema može obraditi bilo kada. Najčešći je način obilježavanja važnih dana uz provedbi integriranog dana ili tjedna u koji će određena tema biti uključena. Jedna od najčešćih tema koje se provode kao integrirani dan u listopadu su Dani kruha. Ta se tema može provesti kroz sve predmete. Na primjer u Osnovnoj školi Trnovec¹ održan je projektni tjedan s temom Dana kruha i zdrave prehrane. Održane su brojne radionice, aktivnosti, terenska i istraživačka nastava kako bi učenici upoznali tradiciju kraja. Orijehtirali su se na tradicijsku pripremu jela koja su jeli njihovi stari te na načine kako su obrađivali polja. Sudjelovali su roditelji te bake i djedovi. Učenici su prezentirali ono što su naučili te su pripremali jednostavne zdrave obroke. Naposljetku su učenici i građanima ponudili svoje krušne proizvode. Ovo je jedan od primjera dobre prakse kojim se određeni dan može obilježiti na mnogo načina, a da pri tome sudjeluje zajednica u kojoj učenici borave. Još jedan od važnih dana koji se obilježava u veljači je i Dan ružičastih majica. U Hrvatskoj je s obilježavanjem toga dana prvi započeo Centar za edukaciju i prevenciju nasilja 2014. godine. Taj je dan posvećen borbi protiv vršnjačkog nasilja. Učenici taj dan obilježavaju obučeni u ružičaste majice raznim priredbama, aktivnostima, izradom plakata te pjesmama. Na taj način podižu svijest o problemu nasilja u društvu te naglašavaju netoleranciju bilo kakve vrste nasilja. Velik broj osnovnih škola o tome izvještava na internetskim stranicama svoje škole. Tako je Osnovna škola Mladost² u Jakšiću Dan ružičastih majica označila kao projektni dan te ga obilježila sportskim aktivnostima, prigodnim predavanjima i radionicama za sve učenike te plakatima s temom „Stop nasilju“. Osim poznatijih važnih dana koje obilježava velik broj škola, postoje i oni dani koji se rijetko obilježavaju. Tako je Osnovna škola Franje Krežme³ Svjetski dana pčela obilježila tako što je školski jelovnik sastavila od mednih proizvoda te su učenici raznim plakatima i fotografijama naglasili važnost pčela za ravnotežu u prirodi. Održano je i predavanje o pčelarstvu gdje su učenici saznali mnogo toga o tom poslu. Brojni su primjeri o načinima na koji se važni dani mogu obilježiti, no ne iz razloga da učenici zapamte sve te datume, već da nauče njihovu vrijednost.

2.1.2. Metode rada na satu razrednog odjela

¹ Osnovna škola Trnovec: Dani kruha <http://www.varazdinske-vijesti.hr/nasim-krajem/foto-u-os-trnovec-uspjesni-projektni-tjedan-s-temom-dana-kruha-i-zdrave-hrane-27499/> (preuzeto 4.6.2019.)

² Osnovna škola „Mladost“ Jakšić: Dan ružičastih majica <https://www.034portal.hr/os--mladost--jaksic-sportom-protiv-vrsnjackog-nasilja-223> (preuzeto 4.6.2019.)

³ Osnovna škola Franje Krežme, Osijek: Svjetski dan pčela <https://vijesti.hrt.hr/512660/pcele-i-med-povezale-sloveniju-i-hrvatsku> (preuzeto 4.6.2019.)

Osim dobro izabranih tema za sat razrednog odjela, od velike su važnosti i nastavne metode ili oblici rada koji se mogu koristiti. „Nastavne su metode postupci koje nastavnik primjenjuje kako bi strukturirao tijek nastave i postigao ciljeve kojima teži“ (Mattes, 2007:13). Prema Matijević i Radovanović (2011) nastava je dinamičan proces koji zajedno razvijaju i grade učenici i nastavnici. Navode da suvremena metodika nastavnika dovodi u ulogu upravljača, moderatora, voditelja, organizatora, pedagoškoga menadžera te da će nastavnik dobro osmišljenim aktivnostima i metodama, kao i njihovim pravilnim redoslijedom, potaknuti učenika na aktivno učenje. Prema tome učitelj koji i na satu razrednog odjela koristi različite metode i oblike rada postići će veću zainteresiranost i zadovoljstvo učenika. Budući da je sat razrednog odjela sat koji ne bi nikako trebao biti u frontalnom obliku, na učitelju je koje će metode koristiti. Poljak (1991.) navodi uobičajene nastavne metode kao što su metoda razgovora, metoda usmenog izlaganja, metoda čitanja i rada na tekstu, metoda demonstracije, pisani radovi, crtanje ili ilustrativni radovi te praktične aktivnost i slično. Kendelić (1994) navodi da bi se na satu razrednika trebale izbjegavati klasične metode i oblici rada te da taj sat treba realizirati u što slobodnijoj formi. Mattes (2007) navodi mnoštvo drugih nastavnih metoda kako bi učitelji svoju nastavu mogli obogatiti i dovesti na razinu višu od frontalno izvedene nastave. Danas srećom postoje brojni priručnici, udžbenici i knjige koji učitelju mogu uvelike pomoći pri pravilnom izvođenju određenih oblika poučavanja i metoda rada. Čubrilo, Krušić i Jurinović (2017) navode dramskopedagoške metode i postupke za nastavu građanskoga odgoja i obrazovanje s primjerima dobre prakse koji su prikupljeni tijekom projekta provedenog u školskoj godini 2015./2016. i tijekom kojega je realizirano 12 edukativnih i 12 evaluacijskih radionica, na kojima je ukupno sudjelovalo preko 220 sudionika, učitelja, nastavnika i stručnih suradnika osnovnih i srednjih škola. Čak i onima manje kreativnim učiteljima ti primjeri mogu poslužiti kako bi se odmaknuli od uobičajenog frontalnog načina rada. Ni jedna nastavna metoda ne može se nazvati lošom, no nastavni proces ne smije tvoriti uvijek jedna metoda, već se jedino njihovom kombinacijom može postići neki cilj. Neki su učitelji kroz cijeli svoj nastavni proces okrenuti tradicionalnoj nastavi te koriste tradicionalne metode poučavanja, dok se drugi više okreću suvremenoj nastavi koja je usmjerena na učenika i sve više zastupljena te takva nastava zahtijeva i suvremene metode.

2.1.2.1. Tradicionalna nastava

Sve bržim napretkom tehnologije i nastava se promijenila, no neki su ipak ostali u svojoj sigurnoj zoni ne odmaknuvši se od ploče i krede. Najlakši način poučavanja je samo poučavanje učitelja gdje učenici sjede, slušaju i primaju gotove informacije. Matijević i Radovanović (2011) smatraju da nastavnici trebaju kao cilj svoga poučavanja postavljati trajne ishode učenja te na temelju toga provoditi nastavne aktivnosti. Kao poticaj bi si trebali postaviti pitanje: Koje kompetencije kod učenika razvija nastavnik kod kojega je dominantna metoda rada predavačka nastava, a aktivnost učenika prepisivanje? Naglašavaju da učenike treba stavljati u uloge istraživača te ih poticati na razmišljanje, a ne samo na pamćenje. „Najlošiji je oblik poučavanja pripremiti sjajno predavanje za vrijeme kojega učenici mogu meditirati i biti potpuno pasivni, a mi smo na kraju sata prezadovoljni jer smo to „sjajno izveli“, „nitko nije smetao“ pa je zaključak i da su „svi sve razumjeli“ (Matijević, Radovanović, 2011:69). Tradicionalna je nastava većinom takva te učenik tijekom nje ima pasivnu ulogu. Neke od odlika pasivnog učenja koje autori navode su: slušanje predavanja, prepisivanje, odgovaranje na postavljena pitanja, čitanje nekog teksta, davanje gotovih informacija, usmeno izlaganje nastavnika, gledanje filmova ili videoprezentacija bez zadataka, nastavnik pokazuje neke materijale te gledanje kako nastavnik izvodi neke radnje ili pokuse. Sat razrednika nikako ne bi trebao biti izveden na taj način jer je to sat na kojemu se razrednik može odmaknuti od ustaljenosti te od poučavanja kakvo se odvija na većini nastavnih predmeta.

2.1.2.2. Suvremena nastava

Kako bi se nastava podigla na razinu višu od samog poučavanja, trebalo bi se okrenuti prema suvremenoj nastavi jer je takva nastava daleko kvalitetnija od tradicionalne. Stevanović (2002) navodi da je učenik u kvalitetnoj nastavi njen nositelj, pokretač, kritičar, istraživač i interpretator te da je cilj takve nastave da se postigne samoostvarenje učenika. Kao jedan od takvih oblika rada u kojemu učenik samostalno radi i u kojemu je predavanje učitelja minimalno je integrirano poučavanje. Brajković i Čudina-Obradović (2009) navode kako je za integrirano poučavanje karakteristično da se aktivnost usmjeri prema povezivanju različitih spoznaja i cjelovitom razumijevanju životnih pojava. Učenik je tada zainteresiran i motiviran, a znanje stečeno na taj način je trajno i primjenjivo. Objašnjavaju da integrirani pristup znači da se svakom pitanju, problemu ili temi pristupi promatrajući iz svih perspektiva te

skupljajući o njemu podatke iz različitih područja. Glavna je aktivnost učitelja samo planiranje i organiziranje učenikovih aktivnosti jer on samostalno mora doći do spoznaja. Samostalno ne znači samo individualan rad, nego znači i suradnju s ostalim učenicima, s učiteljima te drugima. Poticanjem suradnje među učenicima, učenici postaju slobodniji i otvoreniji, a nastava dinamičnija i kreativnija. Tijekom zadnjih nekoliko godina naglasak je na tome da nastava postane sveobuhvatnija te da se ne ograničava na samo 45 minuta školskoga sata, već se uvode načini poučavanja kod kojih se povezuju različite teme i predmeti. Kolak (2011) navodi da je planiranje integriranog poučavanja znatno drugačije od planiranja tradicionalne nastave gdje je poučavanje strogo podijeljeno na nastavne predmete. Korelacija, tematsko poučavanja i projekt primjeri su integriranog poučavanja koje izlazi iz okvira sata od 45 minuta. Prema Zenzerović Šloser (2014) europska i svjetska iskustva pokazuju da je tijekom nastave najučinkovitije korištenje raznolikih metoda: od izravnog učiteljskog poučavanja do interaktivnih radioničkih oblika rada, razvijanje projektnog učenja, ali i uporabe dodatne literature, audio-vizualnih materijala i slično. Svaki je sat razrednika moguće integrirano poučavati te bi ga zbog toga razrednici trebali osuvremeniti.

2.1.2.2.1. Korelacija

Kao jedan od najnižih oblika integriranog poučavanja je korelacija. „Korelacija je oblik integriranog poučavanja u kojem se isti pojmovi ili pojave spominju, opisuju ili primjenjuju u dva ili više različitih predmeta (područja)“ (Brajković, Čudina-Obradović, 2009:30). Zuber (2011) ističe da suvremena i kvalitetna nastava zahtijeva međupredmetnu korelaciju jer se takvi sadržaji brže uče i trajnije pamte, a učenicima omogućuju lakše povezivanje i razumijevanje sadržaja. Polazište u planiranju i programiranju učiteljima je Nastavni plan i program za osnovnu školu koji sadrži nastavne teme, ključne pojmove i obrazovna postignuća. Korelacija se gotovo uvijek može provoditi i na satu razrednika povezujući pojmove iz različitih područja.

2.1.2.2.2. Tematsko poučavanje

Brajković i Čudina-Obradović (2009) navode da je tematsko poučavanje oblik integriranog poučavanja u kojem se samostalno i aktivno učenje organizira oko jedne središnje teme te se o nekom problemu, pojmu ili pojavi uči interdisciplinarno, s više aspekata. Središnja se tema

obrađuje povezivanjem znanja iz različitih predmeta koja sva opisuju središnju temu, a rad na toj temi razvija vještine iz pojedinog područja. Tematsko poučavanje ne omogućuje punu slobodu učenicima, nego je ograničeno nastavnim planom i programom, no ipak se njime kroz definiranje određenih središnjih tema, oko kojih je organizirana učenikova aktivnost stjecanja znanja, nastoji ostvariti samostalnost rada, ali i suradničko učenje, povećati motivacija, smislenost, povezanost područja učenja i povezanost učenja i života. Zuber (2011) navodi primjere korelacije na satu razrednika gdje se jedna tema povezuje sa svim predmetima (tema Obitelj u 2. razredu povezana je primjerice s hrvatskim jezikom: H. C. Andersen: Djevojčica sa žigicama, s glazbenom kulturom: Kaplan: Pred majčinom slikom, s prirodom i društvom: Jučer, danas, sutra...)

2.1.2.2.3. Projekt

Umjesto predavačke ili predavačko-prikazivačke nastave, za ostvarivanje ciljeva u nastavi koja je usmjerena na učenika prednost dajemo projektnoj nastavi, odnosno projektnom učenju (Matijević i Radovanović, 2011:157). Kako navode, glavni subjekti u projektu su učenici i učitelji, a mogućnost kreiranja takve nastave i učenja imaju i ostali zaposlenici škole, roditelji i članovi lokalne zajednice. Za takve projekte rabe izraz nastavni projekt ili projekt u nastavi. To je najveća razina integriranog poučavanja. U projektu se učenik bavi nekom temom, pitanjem ili problemom po svom izboru te je na taj način motiviran za otkrivanje novih spoznaja. Prema Brajković i Čudina-Obradović (2009) projekt može provoditi razred, grupa učenika unutar razreda ili pojedini učenik u suradnji s učiteljem, ali potpuno u skladu sa svojim interesima i sposobnostima. Projekt može trajati od jednog tjedna pa do cijelog polugodišta. On je najslobodniji oblik nastave te je u potpunosti usmjeren na djetetove interese. Ima brojne ciljeve, među kojima je i učenje kako se uči, te brojne odgojne ciljeve kao što su razvijanje samopouzdanja, znatiželje, motivacije, upornosti i porast osjećaja kompetencije. Slunjski (2001) kao jedan od ciljeva navodi i pomoć djetetu da produbljuje razumijevanje vlastitog iskustva i okruženja u kojem živi. Projekt je moguće provesti čak s učenicima predškolske dobi jer autorica navodi da projektom djeca imaju priliku postavljati pitanja, tražiti odgovore, mogu istraživati prirodne fenomene te im projekt omogućuje učenje na prirodan način, a djeca imaju urođenu sklonost za istraživanjem i učenjem. Peko i Sablić (2004) naglašavaju da škole učenicima moraju omogućiti djelovanje u projektnom radu, kako im kasnije i same radne situacije ne bi bile strane.

Neke od brojnih prednosti projekta koje navodi Thomas (2000) su:

- Postiže se uravnoteženost znanja i mišljenja, a učenicima se omogućuje da uče na višoj razini misaonog i praktičnog rada,
- razvijaju se i podržavaju više kognitivne funkcije učenika (sposobnost rješavanja problema, sposobnost učinkovitog komuniciranja s drugima, sposobnost rukovođenja vlastitim radom,
- kod učenika se razvijaju navike mišljenja povezanih sa cjeloživotnim učenjem, odgovornog odnosa prema ljudskim pravima te njihovog osobnog i profesionalnog uspjeha
- razvija se pozitivna, poticajna komunikacija, suradnja i socijalizacija među učenicima različitih dobnih skupina;

2.1.3. Suradnja sa stručnim suradnicima škole na satu razrednog odjela

U Pravilniku o obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi (1999) kao stručni suradnici škole navedeni su: stručni suradnik pedagog, stručni suradnik knjižničar, stručni suradnik psiholog, stručni suradnik defektolog, stručni suradnik zdravstveni djelatnik te stručni suradnik socijalni radnik. Za svakoga od njih naveden je posao u skladu s njihovom funkcijom. Između ostaloga, navedeno je da svaki od njih obavlja poslove u neposrednom pedagoškom radu te u neposrednome odgojno-obrazovnom radu s učenicima, no isto tako svaka škola na početku godine donosi Godišnji plan i program rada svih stručnih suradnika prema njihovim obvezama. Kudek Mirošević (2013) navodi da se osim ključne uloge razrednika u neposrednom radu s učenicima, njegova daljnja uloga odnosi na suradnju sa članovima razrednog i učiteljskog vijeća, stručnim suradnicima i ravnateljem škole te s roditeljima učenika. Bratanić (1990) navodi da njihova suradnja može i trebala bi biti i individualna, posebno sa stručnim suradnicima koji bi razredniku trebali pomoći u neposrednom odgojnom radu s učenicima, ali i u suradnji s roditeljima. Učitelji bi u svoj rad, pa tako i u sat razrednog odjela, trebali uključivati različite stručne suradnike kako bi djeci približili ono što se tiče područja njihova rada ili zanimanja te kako bi ih informirali ili educirali. Roditelji bi trebali biti upoznati s cijelim procesom koji se u školi odvija te se u njega uključiti kako bi se došlo do zajedničkih željenih ciljeva. Osim stručnih suradnika škole i roditelja, postoje brojne službene osobe koje obavljaju poslove vezane uz dobrobit zajednice kao što su liječnici, vatrogasci, policajci te drugi. Njihov je posao briga o sigurnosti i zaštiti građana, a na satu razrednika u

suradnji s učiteljima posvetiti se mogu edukacija učenika o njihovoj ulozi u zajednici, o društvenim problemima, o sigurnosti i drugim važnim situacijama.

2.1.3.1. Stručni suradnik pedagog

„Školski pedagog smatra se najšire profiliranim stručnim suradnikom u interdisciplinskom timu što u školi (odgojno-obrazovnoj ustanovi) ostvaruje razvojnu pedagošku djelatnost“ (Ledić, Staničić i Turk, 2013:10). Prema Pravilniku o obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi (1999) stručni suradnik pedagog planira i programira rad, priprema se i obavlja poslove u neposrednome pedagoškom radu, analizira i vrednuje djelotvornost odgojno-obrazovnog rada škole i predlaže mjere za poboljšanje, stručno se usavršava, surađuje s ustanovama, sudjeluje u radu povjerenstva za upis djece u osnovnu školu, vodi odgovarajuću pedagošku dokumentaciju te obavlja druge poslove na unapređivanju i razvoju odgojno-obrazovne djelatnosti škole. Sat razrednog odjela jedan je od odgojno-obrazovnih djelatnosti rada pedagoga. Razrednik u svoj rad na satu razrednoga odjela može uključiti i pedagoga te mu prepustiti obradu određenih planiranih tema. Uz sav pedagoški rad, Staničić (1989) objašnjava pedagoge kao specijalizirane stručnjake za pitanja nastave i odgojnog rada, koji surađuju s nastavnicima, pomažu im kod pripremanja i organizacije odgojno-obrazovnog procesa, kod izrade i primjene odgovarajućih nastavnih instrumenata kao i kod traženja suvremenih nastavnih oblika i metoda i koji stručno analiziraju postignute rezultate škole u nastavi i odgojnom radu. Prema Nastavnom planu i programu za osnovnu školu (2006) pedagog je najšire profiliran stručni suradnik te on sudjeluje u svim fazama odgojno-obrazovne djelatnosti, od planiranja i programiranja do vrjednovanja rezultata. On surađuje sa svim drugim sudionicima odgojnoobrazovne djelatnosti/procesa u školi. Prati, istražuje i analizira nastavni rad, te predlaže načine i sadržaje za unaprjeđivanje i poboljšavanje nastave i cjelovitoga odgojno-obrazovnog rada u školi. Prema Fajdetić, Galić, Igrac (2014) važno je da učitelj i pedagog postignu suradnju, a pogotovo u poučavanju učenika životnim vještinama kao što su emocionalnost, komunikacija, rješavanje problema i donošenje odluka. Pedagog osim suradnje s razrednikom, mora surađivati i s roditeljima kako bi lakše riješili probleme koji proizlaze iz obiteljskih odnosa. „Suradnja stručnog suradnika pedagoga i djeteta važna je za bolje razumijevanje djece te smanjivanje razilaženja obitelji i škole koje može negativno djelovati na razvoj djeteta“ (Fajdetić i sur, 2014:223).

2.1.3.2. Stručni suradnik psiholog

Stručni suradnik psiholog, prema Pravilniku o obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi, planira i programira rad, priprema se i obavlja poslove u pedagoškom radu, identificira i dijagnosticira u skladu sa zahtjevima struke učenike s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, radi na uklanjanju teškoća koje učenik ima te pruža stručnu potporu učeniku na očuvanju njegova psihičkog zdravlja i poticanja razvoja, surađuje s ustanovama, vodi odgovarajuću dokumentaciju, sudjeluje u radu povjerenstva za utvrđivanje psihofizičkog stanja djeteta, izrađuje i provodi preventivne programe i programe za darovite učenike, stručno se usavršava te obavlja druge poslove u skladu sa zahtjevima struke. Kovačević (2015) navodi da je djelokrug školskog psihologa veoma širok, ali da se među područjima rada najviše ističe rad s učenicima, suradnja i rad s njihovim roditeljima te njihovim učiteljima. Malić (1973) naglašava neophodnost njegove prisutnosti u osnovnoj školi te također navodi njegove poslove u školi, od kojih su neki: razrednicima pruža stručnu pomoć, pomaže usavršavanju nastavnog i odgojnog osoblja, pomaže profesionalnu orijentaciju učenika, radi na otkrivanju i analizi problema kod problematičnih učenika te brojni drugi poslovi. Brojne su teme koje psiholog može obraditi na satovima razrednih odjela, stoga bi učitelj trebao surađivati sa školskim psihologom i u tom smislu, a ne samo kad učenik ima poteškoća.

2.1.3.3. Stručni suradnik knjižničar

Prema Pravilniku stručni suradnik knjižničar planira i programira rad, priprema se i obavlja poslove u odgojno-obrazovnom radu, potiče razvoj čitalačke kulture i osposobljava korisnike za intelektualnu prorađu izvora, sudjeluje u formiranju multimedijškoga središta škole kroz opremanje stručnom literaturom, drugim izvorima znanja i odgovarajućom odgojno-obrazovnom tehnikom, prati znanstveno-stručnu literaturu, izrađuje anotacije i tematske bibliografije te potiče učenike, učitelje i stručne suradnike na korištenje znanstvene i stručne literature, obavlja stručno-knjižnične poslove te poslove vezane uz kulturnu i javnu djelatnost škole, surađuje s matičnim službama, knjižnicama, knjižarima i nakladnicima, stručno se usavršava te obavlja druge poslove vezane uz rad školske knjižnice. Iz navedenoga je vidljivo da njegova uloga nije samo zaduživanje knjiga. Kao primjeri iz prakse knjižničar može voditi školske internetske stranice te objavljivati novosti vezane uz školu, može voditi izvannastavne aktivnosti kao što su Mladi knjižničari, držati predavanja, organizirati radionice u prostoru

knjižnice i slično. Budući da je knjižničar jedan od bližih stručnih suradnika učitelju može biti od velike pomoći pri organizaciji i provedbi sata razrednog odjela.

2.1.3.4. Suradnja s roditeljima na satu razrednog odjela

Kao jedna od važnijih oblika suradnje učitelja je ona s roditeljima. U praksi se to najčešće odnosi na suradnju individualnim razgovorima ili roditeljskim sastancima u svrhu poboljšanja uspjeha ili ponašanja učenika. “Roditelji i učitelji surađuju za dobrobit djeteta, a cilj je stvaranje povoljnih uvjeta u školi i obitelji za njegov cjelokupni razvoj. Roditelji i učitelji bi trebali uspostaviti dijalog koji će dovesti do izrade projekta razvoja i napredovanja svakog pojedinog učenika. Zajedničkom aktivnošću oni trebaju pridonijeti:

- boljem školskom uspjehu učenika
- buđenju zanimanja roditelja za odgoj
- boljem razumijevanju školskog rada
- obrazovanju roditelja za odgojnu funkciju
- boljoj komunikaciji i interakciji između učenika, roditelja i učitelja
- većoj povezanosti škole i šire društvene zajednice” (Maleš i Jurić, 1994, 17).

Roditelji bi trebali biti upućeni u sve aktivnosti kojima se djeca u školi bave, a ne samo u njihove ocjene. Ne bi trebali samo odvesti dijete u školu te ga nakon nastave pokupiti, već bi se ponekad, ako je moguće, trebali uključiti u nastavni proces. Zuber (2011) naglašava važnost uključivanja roditelja u školski odgoj učenika jer u zajedničkoj komunikaciji ne dolazi do razilaženja u odgojnim vrijednostima koje njeguje škola prema onima koje podržavaju roditelji. Cipek (2004) naglašava da je za uspješnu suradnju nužan pozitivan stav razrednika i razvijanje međusobnog razumijevanja i povjerenja. Budući da je sat razrednika jedan od sati koji se bavi odgojem učenika, roditelji bi mogli barem jednom godišnje biti dio toga sata ili aktivnosti povezanih uz temu za sat razrednika.

3. METODOLOGIJA

3.1. Cilj i zadaci istraživanja

Cilj ovoga istraživanja bio je utvrditi sadržaj 20 planova i programa sata razrednog odjela te zadovoljstvo učenika njegovom provedbom.

Zadaci ovoga istraživanja bili su: utvrditi broj različitih tema koje su planirane za sat razrednog odjela od 1. do 8. razreda osnovne škole analizom 20 različitih planova i programa sata razrednog odjela, utvrditi planiraju li učitelji na satu razrednika suradnju sa stručnim suradnicima škole ili zajednice te utvrditi koji su to suradnici, utvrditi način realizacije sata razrednog odjela analizirajući planove i programe. Provedenim intervjuom zadatak je bio ispitati način provođenja sata razrednika te zadovoljstvo učenika njegovom provedbom.

3.2. Istraživačka pitanja

Sukladno cilju kvalitativne analize, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koliki je broj različitih tema koje se planiraju obraditi na satu razrednog odjela?
2. Koji se sadržaji planiraju na satu razrednog odjela u razrednoj nastavi i u predmetnoj nastavi?
3. Koji su oblici suradnje razrednika s drugim suradnicima tijekom realizacije sata razrednog odjela?
4. Koji se oblici rada koriste tijekom realizacije sata razrednog odjela?
5. Jesu li učenici zadovoljni realizacijom sata razrednog odjela?
6. Koristi li se sat razrednog odjela za neke druge aktivnosti i koje?
7. Sudjeluju li učenici u sukreiranju sata razrednog odjela?

3.3. Uzorak istraživanja

Prema postavljenom cilju istraživanja, analiziralo se 20 planova i programa⁴ za satove razrednih odjela od 1. do 8. razreda tekuće školske godine 2018./2019. iz 9 različitih slavonskih škola. Iz jedne je škole najviše šest planova i programa različitih razrednih odjela, iz dvije su škole po tri plana i programa, isto su tako iz dvije škole po dva plana i programa te

⁴ Prilog 3. Planovi i programi 20 satova razrednih odjela u osnovnim školama Republike Hrvatske

su iz četiri škole po jedan plan i program. Deset je planova i programa pripadalo satu razrednog odjela za učenike od 1. do 4. razreda, a deset za učenike od 5. do 8. razreda. Većina njih osobno je prikupljeno, dok je samo jedan preuzet s internetske stranice škole. Uvidom u internetske stranice, planovi i programi koji su bili dostupni pripadali su Alfa portalu te Školskom portalu te se njih nije uzimalo u obzir jer se željelo analizirati one koje su sastavili učitelji. Odabrano je 20 planova i programa jer su bili prikladni za analizu budući da ostali prikupljeni nisu bili dovoljno kvalitetni jer su neki od njih imali samo nabrojane teme, neki su pripadali Školskoj knjizi i slično.

Uz analiziranje sadržaja planova i programa, proveden je i intervju s 15 učenika razredne i predmetne nastave o njihovim stavovima o satu razrednog odjela. Osam učenika bilo je iz predmetne nastave, a sedam iz razredne nastave.

3.4. Instrument i postupak istraživanja

Postupak je prikupljanja podataka rad na dokumentaciji, a metoda je rada metoda analize sadržaja godišnjih planova i programa sata razrednog odjela za osnovnu školu. Provedena je kvalitativna i kvantitativna analiza, utvrdio se broj i sadržaj tema koje se provode na satu razrednog odjela. Teme koje su se nalazile u planovima i programima podijeljene su u 5 kategorija: Osobni razvoj, Zdravstveni odgoj, Građanski odgoj, Prevencija nasilničkog ponašanja, Učiti kako učiti te ostalo. U „ostalo“ su svrstane teme koje ne pripadaju ni jednoj navedenoj kategoriji.

Osobni razvoj obuhvatile su teme koje su se odnosile na učenikovu osobnost te na sve što se tiče učenikova psihičkog razvoja kao i teme u kojima učenik preispituje sebe. To se moglo uočiti u temama koje u sebi imaju riječi: ja, sebe, moje.

Pod zdravstvenim su odgojem najčešće bile teme u kojima se spominjala riječ zdravlje. Osim toga ondje su svrstane i teme u kojima se spominjala tjelesna aktivnost, prehrana, higijena te ovisnosti.

Građanski odgoj obuhvatile su teme usmjerene na pravila ponašanja, prava i dužnosti, na suradnju, komunikaciju te medije. Sve teme koje su usmjerene na učenikov život kao člana društva te koje potiču vještine potrebne za snalaženje u zajednici.

Poticanje poželjnog ponašanja tema je koja bi se mogla svrstati kao prevencija nasilničkog ponašanja koja se nalazi pod modulom zdravstvenog odgoja. U ovom je diplomskom radu

posebno kategorizirana jer su brojne teme koje upućuju na tu temu, a prema kriterijima po kojima su se teme zdravstvenog odgoja sumirale nisu bile srodne. Poticanje poželjnog ponašanja obuhvatilo je teme koje naglašavaju lijepo ponašanje, teme koje se odnose na prevenciju nasilja te na sve što upućuje na humanost.

Učiti kako učiti tema je kategorizirana na način da su se izdvajale teme koje u nazivu imaju riječ učenje te se to odnosilo na teme koje govore o strategijama, ciljevima, uspjehu i slično.

Teme su prebrojane upravo na taj način na koji su i kategorizirane, a ukupan broj tema činio je broj različitih tema svih navedenih kategorija.

Proučavanjem planova i programa provedena je i analiza metoda, odnosno oblika rada koji su planirani za sat razrednog odjela te se to odnosilo na uvid u planove i programe koji planiraju integrirano poučavanje kroz korelaciju, tematsko poučavanje ili projektne radionice.

Nadalje, analizirali su se i planirani oblici suradnje stručnih suradnika pri realizaciji određenih tema sata razrednog odjela.

Instrument koji se koristio prilikom istraživanja je intervju⁵, odnosno dva strukturirana intervjua. Jedan intervju bio je za učenike razredne nastave, a drugi za učenike predmetne nastave. Intervju za učenike razredne nastave sastojao se od 11 pitanja, a intervju za učenike predmetne nastave sastojao se od 14 pitanja. Pitanja su većinom bila otvorenog tipa.

⁵ Prilog 1. Intervju za učenike razredne nastave; Prilog 2. Intervju za učenike predmetne nastave

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I INTERPRETACIJA

4.1. Teme

Analizom sadržaja 20 planova i programa sata razrednog odjela razredne i predmetne nastave iz 2018./2019. godine utvrdili su se sadržaji koji se planiraju provesti na satu razrednog odjela. Teme su utvrđene posebno za razrednu nastavu, a posebno za predmetnu, a zatim i ukupan broj. Ukupan broj tema je broj tema koje su u planovima i programima jednom navedene.

Tablica 1. Broj planiranih tema razredne i predmetne nastave za sat razrednog odjela

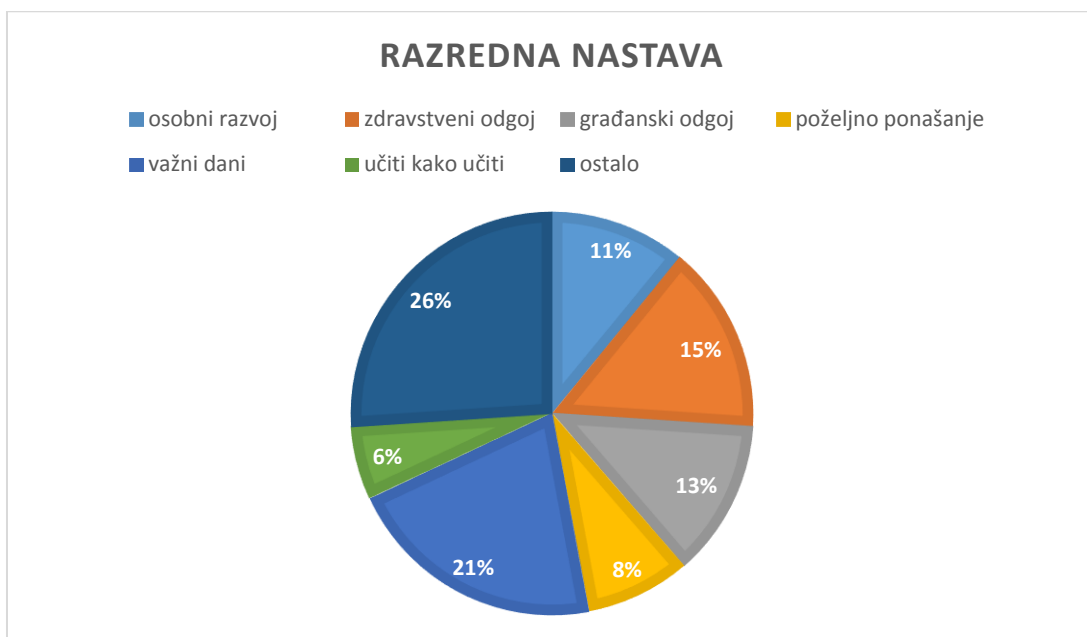
TEME	Razredna nastava	Predmetna nastava	Ukupno
Osobni razvoj	13	18	27
Zdravstveni odgoj	18	23	36
Građanski odgoj	15	22	31
Poticanje poželjnog ponašanja	10	14	21
Učiti kako učiti	7	9	15
Važni dani u godini	25	25	39
Ostalo	31	36	62
	119	147	231

U 10 planova i programa sata razrednog odjela, koji su se odnosili na razrednu nastavu, ukupno je planirano 119 tema, dok je za predmetnu nastavu u preostalim 10 planova i programa planirano 147 tema. Ukupno je u 20 planova i programa sata razrednog odjela planirana 231 različita tema.

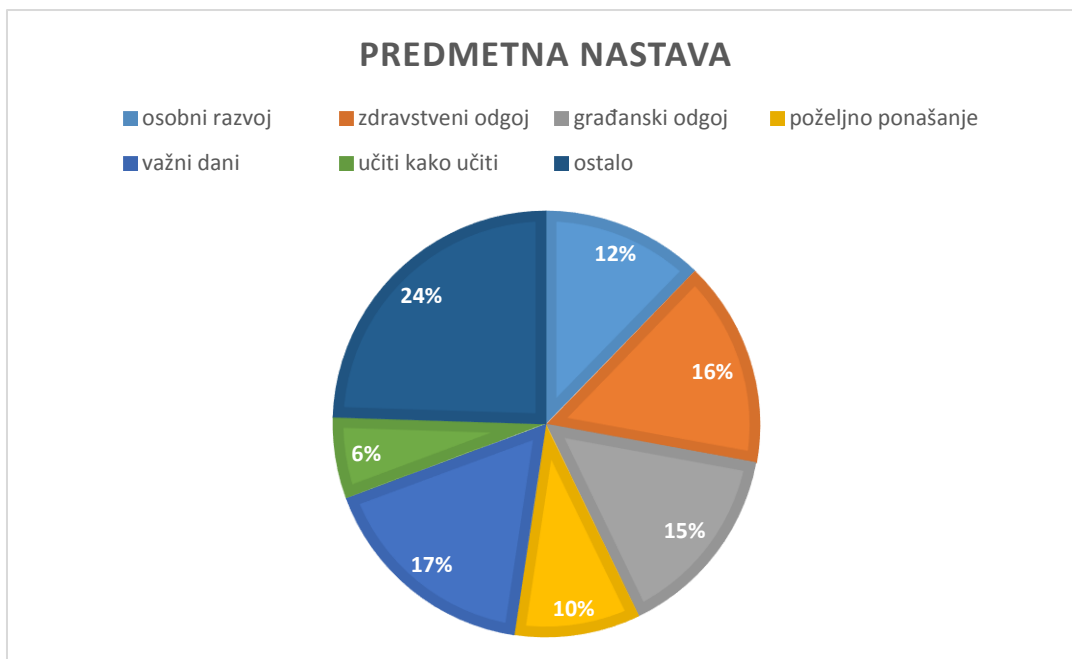
U razrednoj nastavi najveći broj tema (25) čine teme kojima se obilježavaju važni dani s 21%, zatim slijede teme koje se odnose na zdravstveni odgoj (18) 15 % te teme iz građanskog odgoja (15) s 13%. Tema koje se odnose na osobni razvoj je 13 (11%). Najmanji je udio (10) onih tema koje se odnose na poticanje poželjnog ponašanja i iznosi 8% te tema koje se odnose na učiti kako učiti (7) i on iznosi 6%.

U planovima i programima predmetne nastave 28 je tema više, no najveći broj tema (25), isto kao i u planovima i programima razredne nastave, čine teme kojima se obilježavaju važni dani sa 17%. Zatim isto kao i u razrednoj nastavi slijede teme koje se odnose na zdravstveni odgoj (23) s 16%, a za njima slijede teme iz građanskog odgoja (22) s 15%. Tema koje se odnose na osobni razvoj je 18 (12%). Kao i u planovima i programima razredne nastave najmanji je udio (14) tema koje se odnose na poticanje poželjnog ponašanja i iznosi 9% te tema koje se odnose na učiti kako učiti (9) i on iznosi 6%.

Od ukupnog broja tema koje se u planovima i programima planiraju i u razrednoj i u predmetnoj nastavi najveći je udio (17%) onih kojima se obilježavaju važni dani u godini te je njih 39 i tema iz zdravstvenog odgoja kojih je 36 s udjelom od 16%. Zatim slijede teme iz građanskog odgoja (31) i njihov udio iznosi 16%, a zatim teme koje se odnose na osobni razvoj kojih je 27 s udjelom od 12%. Najmanje je tema (21) koje se odnose na poticanje poželjnog ponašanja s 9% i tema koje se odnose na učiti kako učiti (15) s udjelom od 6%. Preostale su ukupno 62 teme koje se ne nalaze u navedenih 5 kategorija.

Slika 1 Udio planiranih tema razredne nastave na satu razrednog odjela

Slika 2 Udio planiranih tema predmetne nastave za sat razrednog odjela

4.2. Metode rada

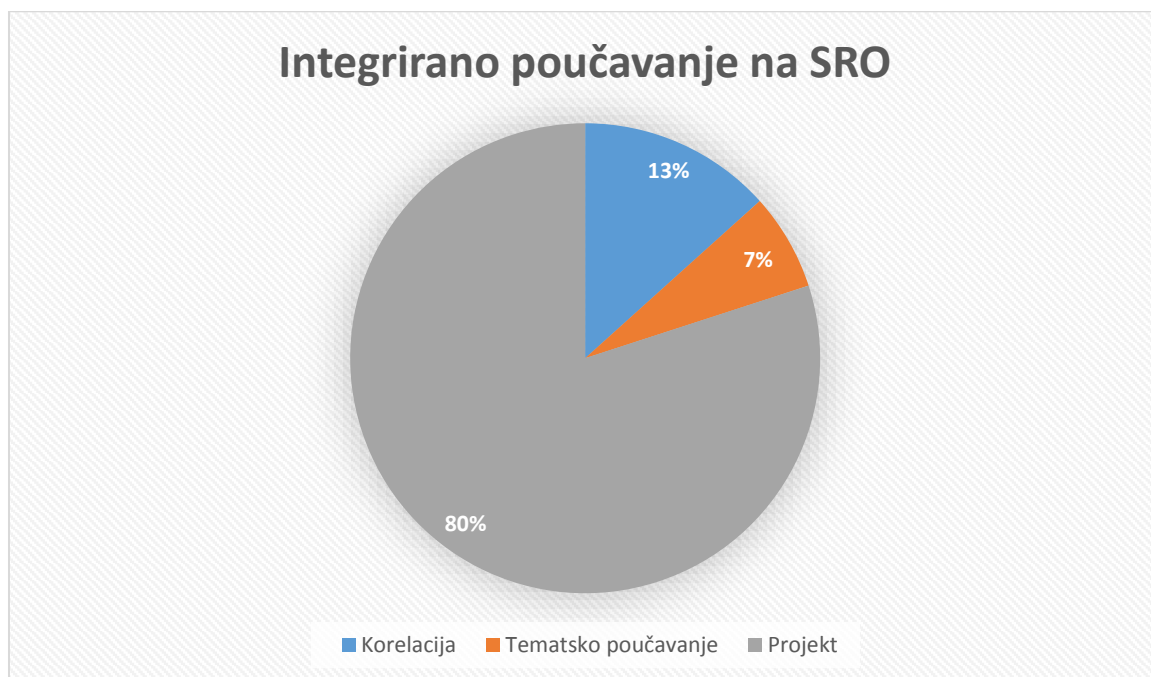
Analizom planova i programa sata razrednog odjela utvrdilo se da je u 14 planova i programa navedeno provođenje sata razrednika kroz neki od oblika integriranog poučavanja te kroz radionice. Odnosilo se to na planiranje projekta, provođenje neke teme kroz integrirani dan ili korelaciju te kroz edukativne radionice. Od planova i programa u kojima nije naveden niti jedan oblik integriranog poučavanja, 5 je pripadalo razrednoj nastavi, a 1 predmetnoj nastavi. Najviše je planova i programa u kojima je planirano provođenje radionica povezanih uz neki projekt (12), dok su preostale dvije povezane s korelacijom.

U razrednoj nastavi ukupno je 5 planova i programa u kojima je planirano provođenje integriranog poučavanja. U 4 plana i programa planira se provođenje: projekt Vode, projekt Kako su jeli naši stari, eTwinning projekt te Zelena čistka-Jedan dan za čist okoliš. U jednom planu i programu navedeno je da se planira integrirani dan koji povezuje ekološku i zdravstvenu dimenziju (Izlet na Papuk) te je u drugom planu i programu uz svaku temu navedena korelacija s drugim predmetima, najčešće s likovnom kulturom te hrvatskim jezikom. Kao primjer korelacije uz temu Razredna pravila navedena je izrada plakata na

likovnoj kulturi te obrada književnog teksta na hrvatskom jeziku. Isti primjer korelacije je uz obradu Dana kruha, Božić, Majčin dan, Doživljavaju li svi sreću jednako te druge.

U predmetnoj je nastavi ukupno 9 planova i programa u kojima je planirano provođenje nekog oblika integriranog poučavanja na satu razrednika i od toga 8 je povezano s projektom, a jedan s korelacijom. Četiri su plana i programa koja navode ukupno 8 radionica povezanih s UNICEF-ovim projektom, a navedene planirane teme su: Zajedno učimo i radimo, Nenasilno ponašanje, Emocionalnost, Kako spriječiti elektroničko zlostavljanje, Opasnosti na internetu i sigurno korištenje, Utjecaj medija i vršnjaka te Vrijednosti, pravila i posljedice (dva puta). Osim UNICEF-ovih radionica, naveden je projekt MUP-a pod nazivom Zajedno možemo više-Prevenција i alternativa, projekt Marijini obroci (humanitarna akcija) koji je planiran u 2 plana i programa te projekt Učiti kako učiti. U jednom je planu i programu navedena korelacija s drugim predmetima.

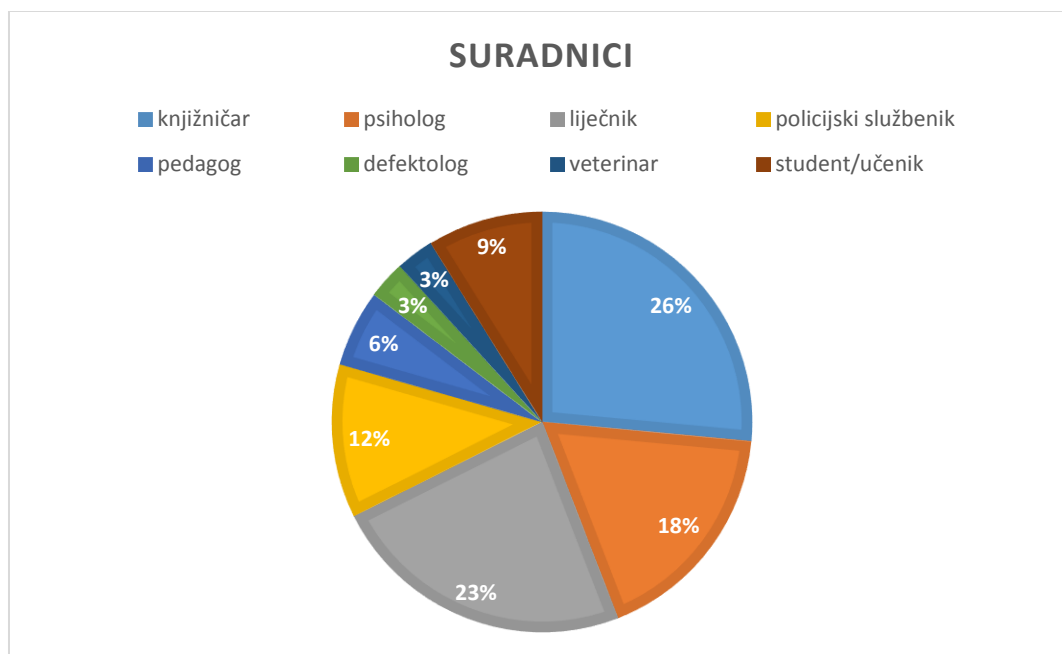
Prema slici 3 može se vidjeti da se u planovima i programima sata razrednog odjela razredne i predmetne nastave najviše puta planira projekt, manje korelacija, i najmanje tematsko poučavanje.

Slika 3 Udio planiranog integriranog poučavanja u razrednoj i predmetnoj nastavi na satu razrednog odjela

4.3. Suradnici

Od 20 planova i programa sata razrednog odjela u samo 9 njih navedena je suradnja sa stručnim suradnicima škole i zajednice. Na razrednu nastavu odnosila su se 3 plana i programa, dok se 6 planova i programa odnosilo na predmetnu nastavu. Oblik suradnje koji je u planovima i programima naveden su predavanja ili radionice stručnih suradnika na satu razrednog odjela.

Slika 4 Udio stručnih suradnika planiranih na satu razrednog odjela razredne i predmetne nastave

U tri plana i programa razredne nastave navedena su samo dva stručna suradnika: liječnik u dva plana i programa (tema: Krvarenje iz nosa, Kako sačuvati zdravlje) te veterinar (Kako se ponašamo prema životinjama).

U preostalim je 6 planova i programa predmetne nastave koji navode stručne suradnike ukupno 8 navedenih suradnika. Najviše se puta spominje školski knjižničar (9), a teme koje obrađuje su: Organizacija i red školske knjižnice, Međunarodni dan školskih knjižnica, Dan hrvatskog kazališta, Međunarodni dan dječje knjige, Dan hrvatske knjige, Dan hrvatske enciklopedije, Svjetski dan pisanja, Online pretraživanje kataloga, Dan UNICEF-a). Liječnik školske medicine navodi se 8 puta (teme: Krvarenje nosa, Kako sačuvati zdravlje, Sportom protiv ovisnosti, Spolno prenosive bolesti i najčešće infekcije spolnih organa, Poremećaji hranjenja, Vlastito tijelo u promjenama, Higijena u pubertetu, Prva pomoć), dok se školski psiholog navodi 6 puta (teme: Profesionalno usmjeravanje i informiranje, Kako uspješnije

učiti, Odnos prema starijima (Pravila lijepog ponašanja), Opasnost na internetu, Dan UNICEF-a, Recimo razredu što nas muči). Policijski službenik navodi se 4 puta (teme: Zajedno možemo više-prevenција i alternativa, Sigurnost i zaštita djece na internetu, Zdrav za 5, Znam što ne diram jer je opasno). Školski se pedagog spominje samo dva puta (teme: Što treba mijenjati da bi nam bilo bolje, Odgovorno spolno ponašanje) te se isto toliko kao suradnici navode učenici srednji škola koji predstavljaju škole učenicima osmih razreda. Defektolog je jednom naveden (tema: Pritisak vršnjaka), kao i student medicine za kojega je planirano da obradi temu Spolno prenosive bolesti. Ravnatelj kao stručni suradnik nije naveden ni u jednom satu razrednog odjela, kao što nisu navedeni niti roditelji.

4.4. Analiza intervjua

Analizom provedenog intervjua s 15 učenika (7 učenika razredne nastave i 8 učenika predmetne nastave) prema postavljenim pitanjima intervjua utvrdilo se sljedeće:

1. Znaš li što je sat razrednog odjela?

Prvo pitanje nije zahtijevalo definiciju sata razrednog odjela, već samo poznavanje sata razrednika kao nastavnog sata. Od 15 ispitanih učenika, 13 učenika odgovorilo je potvrdno, dok su 2 učenika odgovorila da ne znaju točno što je sat razrednog odjela.

2. Imaš li svaki tjedan sat razrednog odjela?

Od svih ispitanih učenika 12 učenika odgovorilo je da ima svaki tjedan sat razrednika, dok su 3 učenika odgovorila da nemaju. Od njih troje jedan učenik odgovorio je da piše u rasporedu, no da nemaju, dok je drugi odgovorio da ovisi kako učiteljica odluči.

3. Znaš li što biste trebali raditi na satu razrednog odjela?

Od 15 ispitanih učenika, 14 je odgovorilo potvrdno, a samo jedan učenik odgovorio je da ne zna. Neki od odgovora koje su ponudili učenici koji su odgovorili potvrdno:

- Raspravljati o nekoj temi
- Pričati o nekim bitnim stvarima ili se igrati
- Pričati, crtati ili uređivati školu
- Učiti novu temu ili se dogovarati za izlete i druge stvari
- Pričati o temama koje razrednik zada
- Razgovarati

- Pisati, gledati animirani film, slušati o čemu učitelj priča
- Dogovarati se oko nečega ili pričati o nekoj temi ili problemima

4. *Jesi li zadovoljan satom razrednog odjela? Ako nisi, zašto?*

Četvrto pitanje odnosi se na zadovoljstvo satom razrednika. Od svih ispitanih učenika, 14 je odgovorilo da je zadovoljno satom razrednika, s tim da je jedan učenik naveo da je zadovoljan jer ne rade ništa. Jedan učenik odgovorio da nije zadovoljan, a kao razlog naveo je dosadu.

5. *Kako izgleda najčešći tijek sata razrednika?*

Na ovo pitanje svaki je učenik ukratko odgovorio:

- Crtamo nešto što nam učiteljica zada ili pričamo kako smo proveli vikend
- Ili gledamo neki film, igramo kviz Nina i Tino
- Prvo raspravljamo o nekoj temi, a zatim crtamo ili zapišemo
- Najčešće se igramo, nekada idemo u dvoranu, a nekada van
- Pričamo što ćemo raditi idući tjedan
- Pričamo tko se s kim tukao, najčešće o razrednim problemima, a kad toga nema onda najčešće pričamo o pubertetu.
- Razgovaramo o ponašanju, ocjenama, ispravicima, radimo plakate za potrebu škole (npr. dan ružičastih majica).
- Razgovaramo o ponašanju, o različitim temama
- Igramo se, pričamo, dogovaramo oko nečega
- Dogovaramo se oko ekskurzija, pričamo o nekoj temi ili o problemu u razredu
- Pričamo ili objašnjavamo gradivo iz matematike. Izrađujemo ukrase za Božić, Uskrs...
- Prvo pričamo o tome ako je netko napravio glupost, malo o izostancima, malo o ekskurziji, nemam baš osjećaj da radimo neku temu...malo geografije itd.
- Igramo se ili pričamo
- Razrednik priča o našem ponašanju ili o pritužbama drugih nastavnika, onda se dogovaramo za ekskurziju
- Nekad gledamo crtić, nekada učitelj pita što ima novoga pa onda o tome pričamo

6. Što ste radili na zadnjem satu razrednika?

- Pričali kako smo proveli vikend
- Rješavali zadatke u kvizu Nina i Tino
- Radili smo svoju reklamu
- Igrali smo se vani
- Razgovarali smo o vodama
- Pri kraju smo projekta skupljanja čepova pa smo razgovarali o tome
- Govorili smo o ocjenama i o izletu na koji se treba ići
- Internetsko nasilje
- Razgovarali smo nevezano uz neku temu i igrali se vani
- Razgovarali smo o našem ponašanju
- Razgovarali smo o ekskurziji
- Igrali smo igre prijateljstva
- Slušali razrednika dok se žalio na nas
- Gledali smo crtić
- Dogovarali smo se za izlet u Zagreb

7. Koristite li nekada sat razrednika za nešto drugo? Ako da, za što?

Od 15 ispitanih učenika 8 učenika odgovorilo je da ne koristi sat razrednika za nešto drugo ili da ne rade nešto drugo na satu razrednika, dok je 7 učenika (2 učenika razredne nastave te 5 učenika predmetne nastave) odgovorilo da im sat razrednika služi za nešto drugo te su naveli:

- Nekada za likovnu kulturu ili za nešto drugo što učitelj kaže da moramo odraditi
- Za tjelesni ili za matematiku
- Za nadoknadu bilo kojega sata koji nismo stigli odraditi ako smo negdje išli
- Za engleski jezik ako se razrednica naljuti
- Najčešće za geografiju, ali i za pričanje o svemu pomalo što čak nije ni vezano uz sat razrednika
- Često za povijest ako ne stignemo s razrednicom odraditi sve na satu povijesti
- Nekada da, biologija ili kemija

8. *Jeste li ikada imali gosta (pedagog, ravnatelj, liječnik, roditelj..) na satu?*

Od 15 ispitanih učenika 3 učenika nisu imala gosta ili stručnog suradnika na satu razrednog odjela, dok je 12 učenika navelo da su imali nekoga od suradnika na satu, od toga je 5 iz razredne nastave, a 7 iz predmetne. Najviše učenika (10) odgovorilo je da su imali pedagoga na satu, a neke od tema ili aktivnosti koje su naveli su: Kako učiti, Kako smo se snašli u 5. razredu, Kako biti uspješan, O prijateljstvu, anketa o učenju. Od 5 učenika razredne nastave 4 su učenika navela samo pedagoga, dok su od 7 učenika predmetne nastave, svi koji su naveli suradnike, uz ostale naveli i pedagoga.

Psihologa kao suradnika navela su 2 učenika: predavanje o ovisnostima, anketa o razrednom ozračju. Ravnatelja su navela dva učenika, no učenici su naveli da je ravnatelj na satu samo bio prisutan i promatrao sat. Dva učenika navela su bolničara ili medicinsku sestru (alkohol kod mladih, kako pomoći unesrećenoj osobi) te su isto tako dva učenika navela policiju (razgovor o pucanju petardi, oprez u prometu). Jedan učenik naveo je da su na satu imali roditelje (Moja obitelj i ja) te je drugi naveo da je na satu bila gospođa (predavanje o oprezu na Internetu).

9. *Imate li vi učenici mogućnost biranja tema?*

Na deveto pitanje odgovori učenika bili su različiti. Sedam učenika odgovorilo je da nemaju mogućnost biranja tema, dok je oni koji su odgovorili da imaju naveli:

- Možemo odlučiti što bismo radili
- Možemo odlučiti hoćemo li gledati neke videozapise, slušati pjesme, pričati
- Biramo oko tjelesnog ili filma
- Možemo birati što bismo radili, gledali crtić, crtali
- Možemo reći imamo li nešto za reći ili neki problem
- Ponekad možemo odlučiti što želimo raditi ako završimo ranije s odgovarajućom temom
- Možemo odabrati kojim bismo redosljedom nešto radili
- Možemo nešto pitati ili reći

10. Bi li htio/htjela birati teme ako do sada nisi?

Od 15 učenika, 7 je odgovorilo da ne želi birati teme (jedan učenik je naveo da želi da ih razrednik pusti jer je zadnji sat u danu), a preostalih je 8 odgovorilo da žele.

11. Imaš li prijedlog kako želiš da izgleda sat razrednog odjela (teme, suradnici, aktivnosti...)?

Od svih ispitanih učenika, 8 učenika odgovorilo je da nema prijedlog o tome kako želi da izgleda sat razrednika, dok je ostalih 7 učenika izjavilo:

- Želim uvijek imati tjelesni umjesto sata razrednika
- Da nam dođe predsjednik grada i da razgovaramo što bi se još trebalo napraviti u našem gradu. Da nam dođu igrači hrvatske reprezentacije i da nam ispričaju kako je to igrati na velikom stadionu i htjela bih da dođe Zlatko Dalić, njihov trener
- Htjela bih da se igramo u dvorani, da pričamo o događajima, rješavamo probleme
- Htjela bih da dođu neki stručni ljudi iz nekoga područja koji su postigli nešto u životu i da nam to predstave
- Samo bih da se igramo
- Htjela bih da se igramo i nešto pišemo
- Htjela bih da ugostimo roditelje i zajedno radimo neke radionice

Posljednja tri pitanja odnose se samo na učenike predmetne nastave, prema tome ispitanih je samo 8 učenika.

1. Ako se sjećaš, što ste na satu razrednika radili kod učitelja razredne nastave od 1. do 4. razreda?

Odgovori učenika su sljedeći:

- Igrali smo se
- Učili smo prirodu ili matematiku
- Likovni, glazbeni, tjelesni, igrali smo igre
- Uvijek smo nešto crtali ili ukrašavali
- Crtali smo, bojali ili pričali što smo radili preko vikenda
- Razgovarali smo o ponašanju i o različitim temama

- Većinom smo se igrali
- Nekada smo imali likovni, radili smo plakate o pravima djece, razgovarali smo o temama koje učiteljica zada

2. *Ponašaju li se razrednici drugačije od ostalih učitelja ili s njima imaš najbolji odnos?*

- Razrednik nam više pametuje
- Malo više popušta
- Više razgovara s nama o međusobnim odnosima
- Svi su isti
- S razrednicom imamo bolju komunikaciju iako su svi dobri
- S njim imamo najgori odnos, ponaša se kao maćeha prema nama
- Više nas potiče i usmjerava
- Otvoreniji je prema nama za neka pitanja, nije samo u svom predmetu

3. *Kakav bi trebao biti razrednik na satu razrednika?*

- Zanimljiv
- Kao i do sada, poticajan i dobar prema nama
- Smiren, razuman i prijateljski raspoložen
- Trebao bi biti otvoren prema svakom učeniku i dati mu priliku za suradnju i komunikaciju
- Dobar
- Zabavan
- Pun energije, dobar i veseo
- Dobar

5. RASPRAVA

1. Koliki je broj različitih tema koje se planiraju obraditi na satu razrednog odjela?

Analiza planova i programa sata razrednog odjela za razrednu i predmetnu nastavu pokazala je da je u 20 planova i programa ukupno 231 planirana različita tema. Od ukupnog broja učitelji najviše planiraju one kojima se obilježavaju važni dani (39), zatim zdravstveni odgoj (36) pa građanski odgoj (31). Nešto je manje tema koje se odnose na osobni razvoj (27), a najmanji broj je tema koje potiču poželjno ponašanje (21) te učiti kako učiti (15). Preostale su 62 teme koje ne pripadaju ni jednoj od navedenih kategorija. Bizomec (2018) u istraživanju o stavovima učitelja o ulozi i organizaciji sata razrednika navodi da od 93 ispitanika najveći udio (54%) smatra da bi sat razrednika češće trebalo posvećivati poučavanju učenika kako učiti, no analizom planova i programa sata razrednika upravo je ta tema najmanje zastupljena. Najviše je zastupljena tema kojom se obilježavaju važni dani jer se pretpostavlja da je to najlakši način za planirati sat razrednika i zdravstveni odgoj gdje se najčešće planiraju već predložene teme iz Nastavnog plana i programa zdravstvenog odgoja.

2. Koji se sadržaji planiraju na satu razrednog odjela u razrednoj nastavi i u predmetnoj nastavi?

U planovima i programima sata razrednog odjela u razrednoj nastavi planira se ostvariti ukupno 119 tema. Najviše je planiranih tema kojima se obilježavaju važni dani (25), zatim tema iz zdravstvenog odgoja (18) te tema iz građanskog odgoja (15). Tema koje se odnose na osobni razvoj je 13, a najmanje je tema koje se odnose na poticanje poželjnog ponašanja (10) te tema koje se odnose na učiti kako učiti (7).

Neki od sadržaja koji se planiraju ostvariti na satu razrednika u razrednoj nastavi prema kategorijama su:

Važni dani	Dječji tjedan, Dan kruha, Dan pješačenja, Valentinovo, Poklade, Sveti Nikola, Božić, Dan prava djeteta, Dan štednje, Dan sjećanja na Vukovar, Dan planeta Zemlje, Majčin dan, Hrvatski olimpijski dan, Svjetski dan protiv alkoholizma, Svjetski dan voda, Uskrs, Dan očeva, Dan neovisnosti, Dan knjige, Dan žena, Dan škole...
Zdravstveni odgoj	Prostorije u školi-uporaba sanitarnog čvora, Važnost redovitog tjelesnog vježbanja, Važnost prvog jutarnjeg

	obroka i međuobroka, Osobna higijena, Kakav dolazim u školu, Zdrava prehrana, Prevencija ovisnosti-ponašanje i naše zdravlje, Odgovornost za zdravlje, Oprez u svakodnevnom životu (računalne odgovornosti), Pravilno držanje tijela, Krvarenje iz nosa, Pravilno pranje zubi po modelu, Voda najzdravije piće...
Građanski odgoj	Mjerila praćenja i ocjenjivanja, Kućni red škole, Razredna pravila, Izbor razrednog rukovodstva, Odgovoran građanin, Naša prava i dužnosti, Sudjelovanje u životu škole, Poštivanje prava i autoriteta, Suradnja i timski rad, Razumijemo i poštujemo različitosti, Zaštita i utjecaj potrošača, Odgovorno upravljanje novcem...
Osobni razvoj	Postao sam učenik, Razvoj samopouzdanja, Moja osobnost, mane i vrline, Osobni ciljevi, Što ću biti kad odrastem, Moje slobodno vrijeme, Samopredstavljanje, Odgovornost za vlastiti uspjeh i neuspjeh...
Poticanje poželjnog ponašanja	Kako se ponašamo prema djeci i ostalima, Kako se ponašamo prema životinjama, Naša dobra djela, Međusobna pomoć u igri i u učenju, Način mirnog rješavanja sukoba, Četiri čarobne riječi, Posuđivanje stvari, čuvanje i vraćanje...
Učiti kako učiti	Moj prostor za učenje, Učimo učiti, Tražimo rješenja, Strategije i metode učenja, Odgovornost prema učenju, Želim znati više...
Ostalo	Talenti i postignuća, Iskazivanje osjećaja, Zaljubljenost, Ostvarenje snova, Ja u prometu, Moj najbolji prijatelj, Kako sam proveo praznike, Postavljanje pitanja i davanje odgovora, Pozdrav proljeću, Postoje li muška i ženska zanimanja, Igra-najviši oblik istraživanja, Životne vještine, Kako se ponašaju prijatelji, Nisam zadovoljan s... ..

Najčešće teme koje se planiraju u razrednoj nastavi (one koje se pojavljuju u više od 5 planova i programa) su: važni dani (Dani kruha, Dan sjećanja na Vukovar, Sveti Nikola, Božić, Poklade, Valentinovo, Dan planeta Zemlje, Majčin dan, Uskrs, Dan škole), poticanje poželjnog ponašanja (Kako se ponašamo prema djeci i odraslima, Kako se ponašamo prema životinjama), zdravstveni odgoj (Važnost redovitog tjelesnog vježbanja, Oprez u svakodnevnom životu, Važnost prvog jutarnjeg obroka i međuobroka, Osobna higijena), građanski odgoj (Razumijemo sličnosti i razlike, Kućni red škole, Razredna pravila, Izbor razrednog rukovodstva, Naša prava i dužnosti).

U planovima i programima za sat razrednog odjela u predmetnoj je nastavi za ostvariti ukupno planirano 147 tema. Kao i u razrednoj nastavi, najviše je tema kojima se obilježavaju važni dani (25). Zatim isto tako slijede teme koje se odnose na zdravstveni odgoj (23) te teme iz građanskog odgoja (22). Tema koje se odnose na osobni razvoj je 18, a najmanje je tema koje se odnose na poticanje poželjnog ponašanja (14) te tema koje se odnose na učiti kako učiti (9).

Neki od sadržaja koji se planiraju ostvariti na satu razrednika u predmetnoj nastavi prema kategorijama su:

Važni dani	Europski dan kretanja, Dani kruha, Dan neovisnosti, Dan knjige, Svjetski dan pisama, Međunarodni dan školskih knjižnica, Svjetski dan turizma, Dan UNICEF-a, Dan sjećanja na Vukovar, Dan dječje knjige, Međunarodni dan zdravlja, Dan hrvatskoga kazališta...
Zdravstveni odgoj	Higijena u pubertetu, Pravilna prehrana, Znam što ne diram jer je opasno, Mentalno zdravlje, Alkohol i droge-utjecaj na pojedinca, obitelj i zajednicu, Tjelesna aktivnost, Vrste ovisnosti i prevencija, Odgovorno spolno ponašanje, Poremećaji hranjenja, Vlastito tijelo u promjenama, Kako uspješno odabrati sport i baviti se njime, Spolno prenosive bolesti, Kako se ponašam u pubertetu...
Građanski odgoj	Kućni red škole, Obveze i dužnosti učenika u školi, Izbor razrednog rukovodstva, Donošenje razrednih

	pravila, Poštovanje dostojanstvo i zajednički rad za dobrobit svih, Komunikacijske vještine, Uloga i pritisak medija u pubertetu, Govoriti strani jezik- biti EU građanin, Prava djeteta, Pravila i zakoni u zaštiti temeljnih prava učenika i učitelja, Zaštita ljudskih prava, Potrošačko društvo-sve je roba, Koruptivni oblici ponašanja – prepisivanje?, Komunikacijske vještine...
Osobni razvoj	Imam svoje mišljenje, ali prihvaćam i tuđe, Poznajem li sebe, Važnost izgradnje identiteta, Kako postati samostalan, Jesam li dobar prijatelj, Moje radne navike, Samokontrola, Kakav sam bio ove godine, Moje buduće zanimanje, Jesam li dobar prijatelj...
Poticanje poželjnog ponašanja	Prevenција rizičnog ponašanja, Nenasilno ponašanje-borba protiv nasilja, Odnos djece prema starijim osobama, Tolerancija u životu i na djelu, Pomažemo slabijima, Uvažavanje drugih, Nasilje među djecom, Kako spriječiti elektroničko zlostavljanje, Neprimjerena vršnjačka ponašanja,
Učiti kako učiti	Kako uspješnije učiti, Učimo za život, a ne za ocjenu, Pisanje životopisa, Kako izraditi raspored učenja i dnevnih obveza, Postavljanje ciljeva kod učenja, O čemu ovisi uspjeh, Kvaliteta učenja...
Ostalo	Što bih promijenio u našem razredu, Važnost obitelji u djetetovu životu, Čuvajmo okoliš, Moja najdraža fotografija, Moje ljetovanje, Donošenje odluka, Kako prevladati neraspoloženje i tugu, Što treba mijenjati da bi nam bilo bolje, Što mi se ne sviđa u postupcima odraslih...

Najčešće teme koje se planiraju u predmetnoj nastavi na satu razrednika su: važni dani (Božić, Valentinovo), poticanje poželjnog ponašanja (Prevenција rizičnog ponašanja, Nenasilno ponašanje), zdravstveni odgoj (Promjene u pubertetu, Odgovorno spolno ponašanje), građanski odgoj (Kućni red škole, Obveze i dužnosti učenika, Izbor razrednog rukovodstva,

Razredna pravila, Uloga i pritisak medija u pubertetu), osobni razvoj (Odolijevanje pritisku vršnjaka - zauzimanje za sebe).

I u razrednoj i u predmetnoj nastavi najviše je onih tema kojima se obilježavaju važni dani, a najmanje onih koje potiču učenje. Uvidom u analizu planova i programa sata razrednika u razrednoj se nastavi najčešće planiraju teme iz zdravstvenoga odgoja, dok se u predmetnoj nastavi najčešće pojavljuju teme o prevenciji nasilnog ponašanja i ovisnosti te koje potiču brigu o zdravlju u pubertetu. Prema kategorijama po kojima su teme raspodijeljene, u predmetnoj nastavi veći je broj tema za svaku kategoriju te značajno veći za građanski odgoj. Prema Diković (2012) rezultati istraživanja pokazali su da učiteljice u velikoj mjeri u svoje planove i programe unose teme iz odgoja za građanstvo, a najviše tema Nenasilno rješavanje sukoba, Zaštita i poštivanje ljudskih prava, Komunikacijske vještine. Navedene teme također se nalaze u planovima i programima za sat razrednika te su zastupljene većinom u onima za predmetnu nastavu. U gotovo svakom planu i programu nalaze se teme: mjerila ocjenjivanja i praćenja, kućni red škole, razredna pravila te izbor razrednog vodstva.

Unatoč svim navedenim sadržajima koji se planiraju, prema odgovorima učenika pretpostavlja se da se svi sadržaji ipak ne ostvare budući da je velik broj učenika odgovorio da ponekad nemaju sat razrednika jer imaju nešto drugo.

3. Koji su oblici suradnje razrednika s drugim suradnicima tijekom realizacije sata razrednog odjela?

Prema planovima i programima, stručni suradnici koji se najviše spominju su knjižničari (9 puta) te liječnici (8 puta), dok se provedenim intervjuom s učenicima utvrdilo da su na njihovim satima razrednog odjela pedagozi najčešći stručni suradnici (10 učenika imalo je pedagoga na satu).

Rudić je (2016) u istraživanju o iskustvima i praksama pedagoga u 5 zagrebačkih škola, između ostaloga, istražila i suradnju pedagoga i učitelja te je dobila subjektivne odgovore pedagoga koji su naveli da redovito surađuju s učiteljima i na različite načine te da djelatnici od pedagoga traže pomoć u rješavanju problema ili sukoba, pozivaju ih da održavaju predavanja na satu razrednika, pedagoške radionice ili roditeljske sastanke. Teme radionica mijenjaju se sukladno godišnjem planu i programu sata razrednog odjela te pedagozi prilagođavaju teme situaciji u razredu. Navode da najčešće rade radionice o sličnosti i

razlikama, o nenasilnom rješavanju sukoba te o cyber bullingu. Analizom planova i programa utvrdilo se da se pedagog planira u samo dva plana i programa, dok se intervjuom s učenicima utvrdilo da je gotovo kod svakoga učenika pedagog bio na satu razrednog odjela.

Ravnatelj kao ni roditelji nisu navedeni kao suradnici na satu razrednika. Prema Matulić (2016) kao jedan od najčešćih zadataka učitelja navodi suradnju s roditeljima, no ona uključuje roditeljske sastanke, pojedinačne razgovore i predavanja za roditelje, dakle zadatke koji su zakonom propisani, no suradnja u kojoj bi učenici i roditelji zajedno proveli vrijeme, uvidom u planove i programe za sat razrednog odjela, nije planirana. Za razliku od planova i programa gdje roditelji nisu navedeni, u intervjuu je jedan učenik naveo roditelje kao suradnike. Kolak (2006) u istraživanju o stajalištima roditelja učenika osnovne škole prema suradnji s učiteljima i školom, dolazi do rezultata da se od ukupno 237 roditelja najviše roditelja slaže s tvrdnjama iz kojih se vidi dobrobit djeteta, a koje ne zahtijevaju veći roditeljski angažman. Više od polovine (53%) roditelja više se raspituje o gradivu koje učitelj obrađuje, nego što bi s učiteljem sudjelovao u izradi razrednih novina ili u nekim sličnim aktivnostima (26%), dok je podjednak udio onih koji bi sigurno sudjelovali s učiteljem u nastavi u granicama svojih znanja i mogućnosti (21,1%) i onih koji to nikako ne bi (20,7%).

Razrednici i stručni suradnici najčešće surađuju tako da razrednici prepuste taj sat stručnom suradniku koji temu obradi u obliku predavanja ili pedagoških radionica koje se u najvećem broju planiraju unutar nekoga projekta. Analizom sadržaja planova i programa utvrdilo se da neki stručni suradnici obrađuju razne teme iz raznih područja, a ne samo iz svoga.

Uvidom u planove i programe sata razrednog odjela, učitelji u predmetnoj nastavi u većoj mjeri planiraju suradnju nego u razrednoj, a intervjuom se utvrdilo da u je u razrednoj nastavi suradnja sužena samo na pedagoge.

4. Koji se oblici rada koriste tijekom realizacije sata razrednog odjela?

Kao oblici rada koji su se utvrđivali, u planovima i programima najčešće su se spominjale radionice u sklopu nekih projekata. U 14 planova i programa naveden je barem jedan od oblika integriranog poučavanja (korelacija, tematsko poučavanje, projekt (radionica)). Najviše se puta spominje radionica, odnosno projekt (15 puta), no samo u dva plana i programa pojavljuje se u više od jednog sata. U samo 5 planova i programa razredne nastave naveden je neki od oblika integriranog poučavanja (4 projekta, 1 korelacija, 1 integrirani dan), dok je

takvih 9 planova i programa predmetne nastave (11 projekata, 1 korelacija). Bizomec (2018) navodi da od ispitana 93 učitelja njih najviše (57%) smatra da bi sat razrednika trebalo iskoristiti kao mjesto i vrijeme za pokretanje i ostvarivanje zanimljivih razrednih projekata (izleti, razredne novine, ekološki projekti i sl.). Na satu razrednika, više od polovice (58,1%) učitelja često, odnosno jedna trećina (36,6%) učitelja vrlo često razvijaju i potiču komunikaciju npr. društvenim igrama i/ili radionicama, dok 4 (4,3%) učitelja rijetko te 1,1% nikada ne primjenjuju takav način rada. Analizom planova i programa sata razrednika, utvrdilo se da učitelji ne planiraju provođenje projekata na satu razrednika često, jer u većini planova i programa planira se samo jedan sat kroz cijelu godinu. Analizom je utvrđeno da najviše projekata (7) povezano s UNICEF-om gdje su sadržaji iz građanskog ili zdravstvenog odgoja obrađeni u obliku radionica.

Intervjuom s učenicima utvrdilo se da se najčešći tijekom sata razrednika odvija kroz razgovor. Dakle, još uvijek je zastupljen frontalni oblik rada gdje učitelj i učenici komuniciraju jednosmjerno. Jedan učenik odgovorio je: „Razrednik priča o našem ponašanju ili o pritužbama drugih nastavnika, onda se dogovaramo za ekskurziju“. Iz odgovora učenika vidljivo je da učitelj i učenici najčešće pričaju o trenutnoj situaciji u razredu, a manje o temama koje bi učitelj trebao provoditi u svom razredu.

Diković (2012) je u svojem istraživanju, čiji je cilj bio na primjeru Istarske županije ispitati u kojoj se mjeri i na koji način Odgoj za građanstvo provodi u hrvatskim osnovnim školama u odnosu na nacionalne i europske standarde, željela utvrditi koliko često učitelji provode timsko (tematsko ili integracijsko-korelacijsko) planiranje i programiranje sadržaja te je od 225 ispitanih učitelja, najviše odgovora bilo ponekad (81) i često (78), 51 nikada, 15 vrlo često, 31 vrlo rijetko. Prema tome, i dalje je velik broj onih koji nikada ne provode takav oblik nastave te i onih koji samo ponekad provode. Budući da je vrlo malo onih učitelja koji često provode tematsko ili integracijsko-korelacijsko poučavanje općenito kroz nastavne predmete, ne začuđuje ni malen broj planova i programa sata razrednika (3) u kojima se takvi oblici poučavanja planiraju jer je sat razrednika određen samo jednim satom tjedno.

Prema istraživanju iste autorice, gdje su dobiveni visoki rezultati o unošenju tema ili sadržaja građanskoga odgoja u planove i programe, od 225 ispitanika, njih 23 ih provodi u sklopu sata razrednika te samo 2,67% kao projekt, a kao projekt ili izvannastavnu aktivnost 11,56%. Analizom planova i programa sadržaji koji se provode kroz projekte najčešće pripadaju građanskom odgoju. Kudek Mirošević (2013) smatra kako se razrednici moraju koristiti različitim nastavnim metodama i postupcima pri čemu navodi: informiranjem, razgovorom,

raspravama, dogovaranjem, prikupljanjem i obradom različitih vrsta podataka, didaktičkim igrama, igranjem uloga i simulacijama, praktičnim radovima, projektnom nastavom, suradničkim oblikom rada učenika jer učenici pokazuju veća očekivanja od svojih razrednika u komunikaciji, ali i u motivaciji.

5. Jesu li učenici zadovoljni realizacijom sata razrednog odjela?

Provedenim intervjuom s 15 učenika razredne i predmetne nastave utvrdilo se da je većina učenika (14) zadovoljna realizacijom sata razrednog odjela te je samo jedan učenik naveo da mu je dosadno. Od učenika koji su odgovorili da su zadovoljni, jedan odgovor učenika zanimljiv je jer je rekao da je zadovoljan jer ne rade ništa. Sat razrednika sam po sebi drugačiji je od ostalih nastavnih predmeta. Na njemu se ništa ne ocjenjuje, učitelj ne ispituje učenike te je vjerojatno takva vrsta razrednog ozračja razlog zadovoljstva učenika. Isto tako razlog tome može biti upravo to da ne rade ništa te su zbog toga opušteniji, dok drugi to mogu doživjeti kao dosadu što je i vidljivo iz gore navedenog odgovora učenika.

U istraživanju o percepciji razredničkih kompetencija učenika osnovne škole prema Kudek-Mirošević (2013) od ispitanih 514 učenika, nešto više od polovine učenika smatra kako su satovi razrednika dinamični i dobro iskorištene, dok više od trećine učenika smatra da su satovi razrednika samo djelomično dinamični i djelomično dobro iskorišteni.

Prema Draayer (1961) u istraživanju u 3 američke srednje škole o stavovima učenika prema razrednim sastancima, odnosno *homeroom class*, prema odgovorima učenika većina je bila nezadovoljna te je kao razloge navela nedostatak vremena koje imaju na raspolaganju, nedostatak njihovog sudjelovanja te nedovoljna pripremljenost učitelja.

U Sloveniji je provedeno istraživanje (*Uvajanje razrednih sestankov z elementi pozitivne discipline, 2017*) u 7. i dva 9. razreda kojim se htjelo ispitati zašto su neki učenici zadovoljni satom razrednika dok drugi nisu. Utvrdilo se da su neki satovi razrednika suhoparni, učitelji samo prenose informacije, opravdava izostanke, govori o disciplini u razredu itd, dok su s druge strane odvija sat razrednika s elementima pozitivne discipline gdje učenici rješavaju određene probleme. U jednoj se skupini održavao uobičajen tijek sata razrednika, dok su se u drugoj održavali razredni sastanci. Ispostavilo se da na satu razrednika učitelj većinom ima glavnu riječ, on daje rješenja problema, učenici ne dolaze sami do rješenja problema... Na

razrednim sastavcima suprotno je i učenici su nakon takvih sati bili mnogo zadovoljniji jer nisu samo sjedili i slušali, nego su i aktivno sudjelovali.

6. Koristi li se sat razrednog odjela za neke druge aktivnosti i koje ?

Od 15 učenika, 7 učenika je izjavilo da sat razrednika ponekad koriste za nešto drugo, najčešće za nadoknadu drugoga predmeta te je od toga 5 učenika predmetne nastave navelo predmet koji njihov razrednik ili razrednica predaje (povijest, geografija, biologija ili kemija, likovna kultura, engleski), dok su preostala 2 učenika razredne nastave navela likovnu ili tjelesnu kulturu. Skoro polovica ispitanih učenika izjavila je da se sat razrednika koristi za nešto drugo i to je već zabrinjavajuć podatak. To može biti vrlo velik nedostatak, pogotovo za učenike predmetne nastave kojima razrednik predaje jedan predmet te ne provodi s njima dovoljno vremena, a na kraju i to vrijeme koje bi trebao posvetiti odgojnim temama zamijeni nečim drugim.

Intervjuom se ispitalo učenike i o najčešćem tijeku sata razrednika te se i na taj način utvrdilo da neki učenici gledaju film, crtić, crtaju. Jedan odgovor učenika bio je: „Prvo pričamo o tome ako je netko napravio glupost, malo o izostancima, malo o ekskurziji, nemam baš osjećaj da radimo neku temu...malo geografije itd.“ Drugi učenik odgovorio je „Nekad gledamo crtić, nekada učitelj pita što ima novoga pa onda o tome pričamo.“

Takav način rada nije odlika kvalitetnog sata razrednika te je odlika nepripremljenog razrednika. Na neki način može biti i kažnjavanje učenika jer se među odgovorima učenika našao i jedan koji je naveo da imaju engleski ako se razrednica naljuti. Kao što učitelji mijenjaju sat razrednika predmetima koji su učenicima mrski, mijenjaju ga i njima dražim predmetima, poput tjelesne i zdravstvene kulture. Nastavnim planom i programom propisana je satnica za svaki pojedini predmet te je izostavljanje održavanja sata razrednika, koji je ionako propisan samo jednim satom tjedno, uskraćivanje učenicima kvalitetnog sata koji je u današnje vrijeme prijeko potreban i ne manje važan od bilo kojega drugog predmeta.

7. Sudjeluju li učenici u sukreiranju sata razrednog odjela?

Sedam učenika odgovorilo je da nemaju mogućnost biranja tema, odnosno sukreiranja sata razrednog odjela, no učenici koji su odgovorili da imaju mogućnost smatrali su da to podrazumijeva biranje onoga što će raditi taj sat. Najčešći odgovor odnosio se na to da učenici

moгу odluĉiti Ńto ęe raditi te birati između ponuđeniĉ aktivnosti kao Ńto su gledanje crtića, filma, za tjelesnu i zdravstvenu kulturu, crtanje i druge aktivnosti koje nemaju nikakvu odgojnu ulogu te su odgovorili da osim toga mogu uĉitelju postavljati pitanja ili reći ako imaju problem ili neku novost. Prema tome uĉenicima nije dan izbor biranja tema na naĉin na koji bi mogao biti. Ćipek (1995) naglašava da bi razrednici trebali prepoznati potrebe svojih uĉenika i to najĉešće razgovorom s uĉenicima, roditeljima i uĉiteljima. Predlaže da se u razredima može primijeniti i anketa ili pismeni sastav te im preporučuje da pišu o temama: Što me muĉi, a nemam kome reći ili Ńto oĉekujem od sata razrednika. Na temelju toga bi uĉitelj u suradnji s uĉenicima i stručnim suradnicima trebao izraditi primjeren program rada i naĉina na koje ęe ga ostvariti, a to bi moglo ukljuĉivati ankete na poĉetku nastavne godine kako bi se vidjelo koji je interes uĉenika i kako bi se zajedniĉkom odlukom odabrale neke određene teme. Prema Kudek-Mirošević (2013) osnovno polazište prilikom osmišljavanja tema i sadržaja razrednih razgovora s uĉenicima ĉine upravo njihove potrebe i želje kao i razrednikova procjena odgojne situacije u razredu.

Prema navedenim istraŹivaĉkim pitanjima dobio se uvid u sadržaje koji uĉitelji i nastavnici planiraju u razrednoj, odnosno u predmetnoj nastavi. Zatim se utvrdilo da neki uĉitelji planiraju izvoditi sate razrednika koristeći suvremenije oblike poduĉavanja te da planiraju suradnju na svojim satima. Utvrdilo se da je većina uĉenika zadovoljna satom razrednog odjela, no da oni ne sudjeluju pri sukreiranju sata. Isto tako utvrdilo se da skoro polovina razrednika za vrijeme sata razrednika ponekad radi nešto drugo, a posebice u predmetnoj nastavi kada odrađuju predmet koji i predaju.

Dobiveni rezultati analize i intervjuova mogu doprinijeti budućim i sadašnjim uĉiteljima kako bi unaprijedili svoju nastavnu praksu sata razrednog odjela uvidom u sadržaje koji se planiraju, uvidom u literaturu koja nudi razne sadržaje i metode za sat razrednika, ali isto tako i uvidom u uĉeniĉke odgovore na pitanja o njihovim stavovima o satu razrednika kako bi i sami uĉitelji preispitali svoj dosadašnji rad, ukljuĉili uĉenike u sukreiranje sata razrednog odjela te ga obogatili primjerima dobre prakse.

Jedan od problema bila je teškoća pri prikupljanju uzoraka planova i programa koji su kvalitetno i iscrpno napisani te nedostatak planova i programa koji su objavljeni na internetskim stranicama. Većina svih prikupljenih planova i programa napisani su oskudno,

samo s navedenim temama, dok je onih koji su imali navedene i suradnike i metode ili oblike rada vrlo malo. Iz toga razloga, na temelju analize planova i programa moglo se samo djelomično objektivno zaključivati o tome kako se satovi razrednika planiraju provesti jer činjenica je da učitelji ne posvećuju dovoljno pozornosti pisanju godišnjih planova i programa za sat razrednog odjela budući da je on određen samo jednim satom tjedno. Također, rezultati bi istraživanja bili relevantniji da se proveo intervju s većim brojem učenika.

Prednost ovoga istraživanja je u tome što je vrlo malo istraživanja na ovu temu, odnosno vlastitim uvidom u dosadašnja istraživanja, vrlo je malo onih povezanih sa satom razrednog odjela. Malobrojna literatura odnosi se na poslove razrednika, njegovu ulogu ili kompetencije. Što se tiče sata razrednika, literatura koje je dostupna navodi prednosti sata razrednika, prijedloge aktivnosti za satove razrednika, prijedloge metoda itd.

Kako se zapravo provodi sat razrednika u hrvatskim osnovnim školama te kakvi su satovi razrednika, vlastitim uvidom u literaturu, do sada nije istraženo. Ni jedno se istraživanje ne odnosi na analizu sata razrednog odjela ili planova i programa sata razrednog odjela kako bi se uvidjelo što se planira ostvariti prema svim predloženim sadržajima koji su učiteljima dostupni. Jedino Cipek (2004) učiteljima daje smjernice za uspješnije planiranje programiranja rada razrednika te navodi pretpostavke: poznavanje odgojno–obrazovne zadaće osnovne škole, razrednikova sposobnost i spremnost za interakciju, poznavanje i uvažavanje potreba učenika i uvažavanje partnerske dvosmjerne demokratske komunikacije.

„Temeljem pretražene međunarodne literature moguće je zaključiti da je forma razredništva koju poznajemo u našem školskom sustavu, karakteristična za manji broj odgojno-obrazovnih sustava u svijetu“ (Batarelo-Kokić i Katavić, 2017:487). Autorice navode da je osim u Hrvatskoj, isto tako i međunarodna literatura više okrenuta k istraživanju samo uloge razrednika. Osim toga istraživao se i odnos učenika i nastavnika te utjecaj nastavnika na socio-emocionalni razvoj učenika. Dakle, istraživanja koja sagledavaju stvarnu sliku sata razrednika nisu provedena, već samo ona usmjerena na to kakav bi sat trebao biti, a ne kakav je doista.

Edwards i Mullis (2003) navodi da je malo istraživanja povezanih i s razrednim sastancima (*classroom meetings*) te da učitelji većinom vode razredne sastanke i rijetko uviđaju potrebu za istraživanjem njihove učinkovitosti. Neki ih učitelji koriste samo kada se pojavi problem, a drugi ih koriste svakodnevno.

6. ZAKLJUČAK

Uz brojne odgojne i obrazovne zadatke učitelja, sat razrednika svuda je izdvojen kao neposredni dio odgojnog rada učitelja s učenicima. S obzirom na neistraženost načina na koji se sat razrednika provodi u osnovnoj školi ovim istraživanjem, tj. analiziranjem planova i programa, utvrdili su se sadržaji koje učitelji i nastavnici, zajedničkim nazivom razrednici, planiraju odraditi u svojem razrednom odjelu. Dobivenim rezultatima utvrdilo se da se u 20 planova i programa ukupno nalazi 231 tema. U predmetnoj nastavi veći je broj planiranih tema za svaku kategoriju. Isto tako utvrdilo se da se učitelji na neki način vode linijom manjega otpora najčešće birajući sadržaje kojima se obilježavaju važni dani u godini te je takvih različitih tema ukupno 39. Svoje sate razrednika učitelji najčešće planiraju provesti uobičajenim načinom poučavanja, što potvrđuju i učenički odgovori koji navode da se tijekom sata razrednika najčešće odvija kroz razgovor o nekoj temi, o ekskurziji, o ocjenama itd. Projekte u sklopu sata razrednika učitelji planiraju rijetko i to u obliku radionica, najčešće jedan sat godišnje. Najčešća suradnja planirana je s knjižničarima i liječnicima školske medicine, dok su učenički odgovori utvrdili da se najviše realizira suradnja s pedagogima. U razrednoj nastavi realizira se samo suradnja s pedagogima, dok se u predmetnoj pojavljuju i drugi. Suradnja s roditeljima i ravnateljem nije se uočila u planovima i programima.

Ono što učitelji planiraju često ne ostvare, a na to su ukazali brojni odgovori učenika koji su u intervjuu, kojim se željelo ispitati njihovo zadovoljstvo satom razrednika, odgovorili da često sat razrednika mijenjaju drugim predmetima ili aktivnostima. U predmetnoj nastavi to su predmeti njihovih razrednika, dok su u razrednoj nastavi to igre, tjelesna ili likovna kultura. Učenički odgovori pokazali su da oni ne sudjeluju u sukreiranju sata razrednika na način da mogu birati teme, već mogu odabrati samo ono što učitelji odluče. Većina učenika zadovoljna je satom razrednika. Sat razrednika nije sat na kojemu se ispituje ili ocjenjuje te se pretpostavlja da je to jedan od razloga, kao i to da učenici mogu birati što bi radije radili.

Osposobiti se za posao razrednika nije lako, pogotovo jer ni jedan fakultet ne nudi kolegij koji bi se posvetio tome. Na razrednicima je da sami uz pomoć priručnika, tuđih iskustava i primjera dobre prakse isplaniraju svoje sate razrednika, a onda ih i kvalitetno odrade na korist učenika.

7. LITERATURA

1. Bićanić, J. (2001). *Vježbanje životnih vještina*. Zagreb: Alineja.
2. Bilić, V. (2005). *Izbor tema za satove razrednih odjela*. Zagreb: Naklada Ljevak.
3. Bizomec, Z. (2018). *Sat razrednika kao oblik upravljanja i vođenja razreda*. Sveučilište u Rijeci: Učiteljski fakultet u Rijeci. <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ufri%3A303/datastream/PDF/view> (preuzeto 1.6.2019.)
4. Batarelo-Kokić, I. i Katavić, P. (2017). Uloga razrednika u procesu planiranja, organiziranja i ostvarivanja odgojno-obrazovnih ciljeva: studija slučaja. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 66(4), 481-509.
5. Bognar, L. (2001). *Metodika odgoja*. Osijek: Pedagoški fakultet.
6. Bratanić, M. (1990). *Mikropedagogija, interakcijsko – komunikacijski aspekt odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Cipek, S. (1995) Osnovna obilježja i struktura sata razrednika, odnosno razrednog odjela. *Napredak*, 136(3), 351-356.
8. Cipek, S. (2004). Pretpostavke uspješnog programiranja razrednikova rada i uspješnije organizacije sata razrednog odjela. U: Vrgoč, H. (ur.), *Strategija odgojnog rada razrednika* (str. 53-60). Zagreb: Hrvatski pedagoški-književni zbor.
9. Cipek, S. (2005). Odgoj i obrazovanje za ljudska prava u višim razredima osnovne škole. *Napredak*, 146(4), 496-501.
10. Čubrilo, S., Krušić, V. i Rimac-Jurinović, M. (2017). *Odgoj za građanstvo, odgoj za život: priručnik aktivnih metoda za građanski odgoj i obrazovanje s primjerima dobre prakse*. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj, Školska knjiga.
11. Diković, M. (2012). *Politike i prakse odgoja i obrazovanja za građanstvo u Europi i Hrvatskoj*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu.
12. Draayer, I. (1961). *A study of the homeroom program in three senior high schools in Utah*. Utah: Utah state University. <https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2677&context=etd> (preuzeto 9.6.2019.)
13. Edwards, D. & Mullis, F. (2003). *Classroom Meetings: Encouraging a climate of cooperation*. [file:///C:/Users/Korisnik/Desktop/Classroom Meetings Encouraging a Climate of Cooper.pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Desktop/Classroom%20Meetings%20Encouraging%20a%20Climate%20of%20Cooper.pdf) (preuzeto 9.6.2019.)
14. Fajdetić, M., Galić, M. i Igrac, J. (2014). *Pedagoški portfolio*. Zagreb: Profil International.
15. Finnish National Board of Education (FNBE). (2004). *National core curriculum for basic education*. https://www.oph.fi/english/curricula_and_qualifications/basic_education (preuzeto 4.6.2019.)
16. Glasser, W. (1969). *Schools without failure*. New York: Harper & Row.
17. Herceg, J. (1987). *Zdravstveni odgoj u razrednoj nastavi*. Zagreb: Školska knjiga.
18. Jurić, V. i Maleš, D. (1994). Škola i roditelji. *Pedagoški rad*, 135(2), 133-140.
19. Kendelić, S. (1994). Sat razrednika-mogućnosti odgojnog djelovanja. *Napredak*, 136(2), 199-203.

20. Kolak, A. (2006). *Suradnja roditelja i škole*. Sveučilište u Zagrebu: Odsjek za pedagogiju.
21. Kolak, A. (2001). Integrirano poučavanje u nastavi prirode i društva. *Zrno: časopis za obitelj, vrtić i školu* 14, 43-44.
22. Kovačević, M. (2015). *Iz prakse školskog psihologa*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
23. Krmpotić, V. (1999). *Vrline ljubavi*. Beograd: Publikum.
24. Kudek Mirošević, J. (2013). Percepcija razredničkih kompetencija učenika nižih i viših razreda osnovne škole. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 20(2), 47-58.
25. Ledić, J., Stančić, S. i Turk, M. (2013). *Kompetencije školskog pedagoga*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
26. Malić, J. (1973). *Razrednik u osnovnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga.
27. Matijević, M. i Radovanović, D. (2011). *Nastava usmjerena na učenika*. Zagreb: Školske novine.
28. Mattes, W. (2007). *Nastavne metode: 75 kompaktnih pregleda za nastavnike i učenike*. Zagreb: Naklada Ljevak.
29. Matulić, M. (2016). *Odgojni i obrazovni aspekti rada razrednika u osnovnim i srednjim školama* (diplomski rad). Sveučilište u Zadru: Odjel za pedagogiju.
30. Mićanović, M. (ur.) (2013). *Zdravstveni odgoj – priručnik za učitelje i stručne suradnike u osnovnoj školi*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Agencija za odgoj i obrazovanje.
31. Mijatović, A. (2000). *Leksikon temeljnih pedagoških pojmova*. Zagreb: Edip.
32. Mladi za napredek Maribora (2017). http://www.padeznik-mojasola.si/wp-content/uploads/2016/06/O%C5%A0_Psihologija_Positivna_disciplina.pdf (preuzeto 9.6.2019.)
33. Muhvić, Z. (1972). *Naša osnovna škola*. Zagreb: Školska knjiga.
34. MZOS (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
35. MZOS (2006). *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
36. MZOS (2019). Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine* https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (preuzeto 3.6.2019.)
37. MZOŠ (1995). Okvirni program rada razrednika u osnovnoj školi. *Glasnik ministarstva prosvjete i sporta Republike Hrvatske*, br. 11, Zagreb https://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Okvirni_program_rada_razrednika_u_osnovnoj_skoli_Glasnik_Ministarstva_prosvjete_i_sporta_broj_11-95.pdf (preuzeto 3.6.2019.)
38. *Nastavni plan i program zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole* https://www.azoo.hr/images/zdravstveni/zdravstveni_nastavni_plan_i_program.pdf (preuzeto 3.6.2019.)
39. Nelsen, J. (2001). *Positivna disciplina*. Čačak: Inter Gradex Trade.
40. Nelsen, J., Lott, L., & Glenn, H. S. (2000). *Positive discipline in the classroom: Developing mutual respect, cooperation, and responsibility in your classroom*. New York: Three Rivers Press.

41. Peko, A. i Sablić, M. (2004) Projektna nastava. *Život i škola*, 11(1), 15-25.
42. Poljak, V. (1991). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
43. Pravilnik o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi (1999), *Narodne novine* https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_03_34_613.html (preuzeto 1.6.2019.)
44. *Preporuka o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje* (2006). Vijeće Europske unije [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN) (preuzeto 1.6.2019.)
45. *Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole* https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/program_go_os_ss.pdf (preuzeto 3.6.2019.)
46. Puh, N. (2010). *Moj razred 4: priručnik za sat razrednog odjela u 4. razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
47. Radovanović, D. (2008). Sat razrednog odjela kao oblik upravljanja i vođenja razredom u primarnom obrazovanju. *Odgojne znanosti*, 10(2(16)), 425-446.
48. Rađenović A. i Smiljanić M. (2007). *Priručnik za razrednike*. Zagreb: Alinea.
49. Rudić, J. (2016). *Etnografija školske svakodnevice-prakse pedagoga u zagrebačkim školama*. Sveučilište u Zadru: Odsjek za pedagogiju.
50. Sablić, M. (2014). Sadržaji građanskoga odgoja i obrazovanja u nacionalnom okvirnom kurikulumu, *Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*, br. 3, 83-92
51. Slunjski, E. (2001). *Integrirani predškolski kurikulum: rad djece na projektima*. Zagreb: Mali profesor.
52. Staničić S. (1989). *Razvojno-pedagoška djelatnost u školi*. Zagreb: JUMENA.
53. Stevanović, M. (2002). *Škola i stvaralaštvo*. Labin: Media Design.
54. Styles, D. (2001). *Class meetings: Building leadership, problem solving and decision making skills in the respectful classroom*. Markham: Pembroke Publisher.
55. Škalko, K. (1949). *Pedagoška funkcija razrednika u našoj školi*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
56. Thomas, J. W. (2000). *A Review of Research on Project-Based Learning*. San Rafael: The Autodesk Foundation.
57. Tomić Latinac, M. (ur.) i Pregrad, J. (2012). *Stop nasilju među djecom*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku https://www.unicef.hr/wpcontent/uploads/2016/01/Stop_nasilju_medju_djecom_prirucnik.pdf (preuzeto 3.6.2019.)
58. Zenzerović Šloser, I. (2014). *Znam, razmišljam, sudjelujem*. Zagreb: Centar za mirovne studije, Mreža mladih Hrvatske.
59. Zuber, S. (2011). *Sat razrednog odjela-metodički priručnik za učiteljice i učitelje nižih razreda osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

8. Prilozi

Prilog 1. Intervju za učenike razredne nastave

1. Znaš li što je sat razrednika?
2. Imaš li svaki tjedan sat razrednika?
3. Znaš li što biste trebali raditi na satu razrednika?
4. Jesi li zadovoljan satom razrednika? Ako nisi, zašto?
5. Bi li mogao opisati kako izgleda najčešći tijek sata razrednika?
6. Što ste radili na zadnjem satu razrednika?
7. Koristite li nekada sat razrednika za nadoknadu nekoga drugog sata ili za bilo što drugo (dodatna, dopunska, test, likovni, bilo koji drugi predmet ako niste završili...)? Ako da, za što?
8. Jeste li ikada imali gosta (roditelj, pedagog, ravnatelj, doktor...) na satu razrednika? Ako da, koga ste imali?
9. Imate li vi učenici mogućnost odabira teme koje vas zanimaju?
10. Bi li htio nekada birati teme?
11. Imaš li neke prijedloge ili želje kako da izgleda sat razrednika (teme, suradnici, metode, aktivnosti...)?

Prilog 2. Intervju za učenike predmetne nastave

1. Znaš li što je sat razrednika?
2. Imaš li svaki tjedan sat razrednika?
3. Znaš li što biste trebali raditi na satu razrednika?
4. Jesi li zadovoljan satom razrednika? Ako nisi zašto?
5. Bi li mogao opisati kako izgleda najčešći tijek sata razrednika?
6. Ako se sjećaš, što ste radili kod učitelja od 1.-4. razreda pod satom razrednika?

7. Što ste radili na zadnjem satu razrednika?
8. Koristite li nekada sat razrednika za nadoknadu nekoga drugog sata ili za bilo što drugo (dodatna, dopunska, pisanje testa, opravdavanje izostanaka, neki drugi predmet...)?
9. Jeste li ikada imali gosta (roditelj, pedagog, ravnatelj, doktor, knjižničar, policajac...) na satu razrednika? Ako da, koga?
10. Imate li vi učenici mogućnost odabira teme koje vas zanimaju?
11. Bi li htio nekada birati teme?
12. Imaš li neke prijedloge ili želje kako da izgleda sat razrednika (teme, organizacija, metode, suradnici, roditelji...)?
13. Ponašaju li se razrednici drugačije od ostalih učitelja (imaju li baš s razrednikom najbolji odnos)?
14. Kakav bi trebao biti razrednik pod satom razrednika?

Prilog 3. Planovi i programi 20 satova razrednih odjela u osnovnim školama Republike Hrvatske

1. Plan i program sata razrednog odjela za 1. razred, Osnovna škola Ante Starčevića, Viljevo
2. Plan i program sata razrednog odjela za 1. razred, Osnovna škola „Mladost“, Jakšić
3. Plan i program sata razrednog odjela za 1. razred, Osnovna škola Frana Krste Frankopana, Osijek
4. Plan i program sata razrednog odjela za 2. razred, Osnovna škola Dobriše Cesarića, Požega
5. Plan i program sata razrednog odjela za 2. razred, Osnovna škola Svete Ane, Osijek
6. Plan i program sata razrednog odjela za 2. razred, Osnovna škola Ante Starčevića, Viljevo
7. Plan i program sata razrednog odjela za 3. razred, Osnovna škola Antuna Kanižlića, Požega
8. Plan i program sata razrednog odjela za 3. razred, Osnovna škola Ante Starčevića, Viljevo
9. Plan i program sata razrednog odjela za 4. razred, Osnovna škola Dobriše Cesarića, Požega
10. Plan i program sata razrednog odjela za 4. razred, Osnovna škola Antuna Kanižlića, Požega
11. Plan i program sata razrednog odjela za 5. razred, Osnovna škola Antuna Kanižlića, Požega

12. Plan i program sata razrednog odjela za 5. razred, Osnovna škola fra Kaje Adžića, Pleternica
13. Plan i program sata razrednog odjela za 5. razred, Osnovna škola „Mladost“, Jakšić
14. Plan i program sata razrednog odjela za 6. razred, Osnovna škola fra Kaje Adžića, Pleternica
15. Plan i program sata razrednog odjela za 6. razred, Osnovna škola Antuna Kanižlića, Požega
16. Plan i program sata razrednog odjela za 6. razred, Osnovna škola Popovac
17. Plan i program sata razrednog odjela za 7. razred, Osnovna škola Stjepana Radića, Čaglin
18. Plan i program sata razrednog odjela za 7. razred, Osnovna škola Antuna Kanižlića, Požega
19. Plan i program sata razrednog odjela za 8. razred, Osnovna škola fra Kaje Adžića, Pleternica
20. Plan i program sata razrednog odjela za 8. razred, Osnovna škola Antuna Kanižlića, Požega